

Når har et krav "oppstått før åpningen av bobehandlingen", jf. dekningsloven § 6-1?

av Jørgen Aas Eide

*Liten masteroppgave i rettsvitenskap
ved Universitetet i Tromsø
Det juridiske fakultet
Våren 2011*

Innholdsfortegnelse

1. INNLEDNING	4
1.1 Om emnet	4
1.2 Sentrale begrep	5
1.2.1 "Fordringer på skyldneren"	5
1.2.2 "Åpningen av bobehandlingen"	6
1.3 Fremstillingen videre	6
2. RETTSKILDEBILDET	8
2.1 Dekningsloven § 6-1	8
2.2 Konkursloven § 100	10
2.3 Dekningsloven § 8-1	11
2.4 Gjeldsbrevloven § 26	12
2.5 Foreldelsesloven	14
2.6 Konkursloven § 60	17
2.7 Dekningsloven § 2-2	18
3. STIFTELSESTIDSPUNKTET FOR ENKELTE TYPER FORDRINGER	20
3.1 Erstatningskrav	20
3.2 Krav basert på avtaler	24
3.2.1 Innledning	24
3.2.2 Generelt om avtalers stilling i konkurs	25
3.2.3 Krav basert på avtale i et avtalerettslig perspektiv	25
3.2.4 Krav basert på avtale i et obligasjonsrettslig perspektiv	29
3.2.4.1 Krav på bakgrunn av mangelfulle ytelser	29
3.2.4.2 Krav på bakgrunn av forsinkede ytelser	36
3.2.5 Krav på bakgrunn av tredjemannskonflikter	37
3.3 Krav basert på dom	39

3.3.1 Krav på saksomkostninger	40
3.3.2 Krav på bøter	42
3.4 Skattekrav	44
3.5 Kausjons- og regresskrav	45
4. ER DET ANLEDNING TIL OG BEHOV FOR Å STILLE OPP EN GENERELL REGEL FOR STIFTELSESTIDSPUNKTET?	47
4.1 Har vi behov for en generell regel om stiftelsestidspunktet?	47
4.2 Finnes det noen fellestrekk ved de ulike stiftelsestidspunktene?	48
4.3 Kan det utledes en generell regel for når et krav skal anses stiftet?	49
REGISTRE	52
Litteratur	52
Lover	53
Norge	53
Sverige	54
Danmark	54
Forarbeider	54
Norge	54
Sverige	54
Rettspraksis	54
Norge	54
Sverige	55
Danmark	55
Internett	55

1. Innledning

1.1 Om emnet

En konkurs har som formål å sørge for en rettferdig fordeling av en insolvent skyldner sin formue.¹ For å tilstrebe en slik rettferdighet, er det bestemt at enkelte kreditorer skal få dekning før andre.

I første omgang må det skaffes oversikt over hvilke midler som skal inngå i boets masse, altså boets aktiva. Etter dekningsloven (deknl.)² § 2-2 omfatter dette "ethvert formuesgode som tilhører skyldneren på beslagstiden". Såkalte separatistkrav slik som panteretter og øvrige tinglige rettigheter som har fått rettsvern skal således holdes utenfor bomassen. Eksempelvis har en kreditor sikret sitt krav ved pant i konkursskyldnerens bolig.³ Når boligen senere selges i forbindelse med realisasjon av boets verdier, skal pantekreditoren få dekket sitt krav fullstendig uavkortet.

Når separatistkravene har blitt dekket, og man står igjen med det som anses å være boets midler, skal de såkalte massefordringene etter deknl. § 9-2 dekkes. Disse kravene kjennetegnes gjerne ved at de enten har oppstått som følge av bobehandlingen (omkostninger ved saksbehandlingen mv.) eller at de er av spesiell natur (omkostninger i forbindelse med skyldnerens begravelse).

Dernest skal de såkalte prioriterte krav dekkes, jf. deknl. §§ 9-3 (første klasse) og 9-4 (annen klasse) og deretter de alminnelige konkursfordringer, jf. § 9-6. Avslutningsvis dekkes de etterprioriterte fordringer, jf. § 9-7. Dette innebærer at fordringshavere etter deknl. § 9-4 ikke kan få dekning dersom fordringshaverne etter § 9-3 ikke har fått sine krav dekket fullt ut osv.

Fordringene etter deknl. §§ 9-3 til 9-7 kjennetegnes ved at hver bestemmelse inneholder en passus om at kravene har "innbyrdes lik rett". Dette innebærer at utbetaling skjer forholdsmessig etter hvor stort vedkommende kreditors krav er, opp mot størrelsen på

¹ Mads Henry Andenæs, *Konkurs*, 3. utgave, Oslo 2009 s. 10.

² Lov om fordringshavernes dekningsrett 8. juni 1984 nr. 59.

³ Her forutsettes det at panteretten ikke kommer i konflikt med reglene om omstøtelse i deknl. kapittel 5.

kravene som øvrige kreditorer i samme fordringsklasse har. Denne forholdsmessige andelen hver kreditor får omtales som "dividende".

Et annet fellestrekk ved fordringene etter dekl. §§ 9-3 til 9-7 er at de anses som dividendefordringer og må oppfylle kravet i dekl. § 6-1:

"Dividende kan bare kreves av fordringer på skyldneren som er oppstått før åpningen av bobehandlingen."

Vilkåret kan undertiden volde tvil, da det ikke eksisterer en anerkjent felles løsning for alle typer fordringer. De ulike typer krav oppstår naturlig nok som følge av forskjellige omstendigheter. Et tilsvarende synspunkt finner man også i bestemmelsens forarbeider hvor det heter:

"Utvalget går ikke nærmere inn på spørsmålet om når en fordring kan sies å være oppstått i relasjon til nærværende regler. Dette må som tidligere avgjøres ved en analyse av de forskjellige rettsforhold med støtte i praksis og teori. Utkastet tar ikke sikte på å endre gjeldende rett her."⁴

Problemstillingen etter dekl. § 6-1 har så å si stått uberørt i rettspraksis, og juridisk teori har ikke behandlet den inngående, annet enn å kort slå fast stiftelsestidspunktet for enkelte typer krav uten å begrunne sine standpunkt. Hovedtemaet for avhandlingen vil derfor være å foreta slike "analyse[r] av de forskjellige rettsforhold med støtte i praksis og teori", med blant annet det formål å finne den rettskildemessige begrunnelsen for de standpunkt som har blitt fremsatt.

Før dette vil det imidlertid være nødvendig å kort fastlegge innholdet av enkelte sentrale begreper i dekl. § 6-1.

1.2 Sentrale begrep

1.2.1 "Fordringer på skyldneren"

En begrensning av anvendelsesområdet for dekl. § 6-1 følger allerede av at det må være tale om en "fordring". Ordlyden tilsier at ethvert krav mot skyldneren kan gjøres gjeldende. Til støtte for dette følger det også av dekl. § 6-4 at alle fordringer som skal dekkes ved

⁴ NOU 1972: 20 s. 306.

dividende skal gjøres om til pengefordringer. Således kan krav på f.eks. motytelse i form av annet enn pengeytelser kreves dekket ved at man omgjør verdien av ytelsen til penger.

Imidlertid må det gjøres et skille mellom tinglige og obligatoriske krav.⁵ Tinglige krav faller ikke under deknl. § 6-1. Som nevnt under punkt 1.1 er slike krav blant annet panteretter, bruksretter og eiendomsretter. For disse typer krav er det heller et spørsmål om kravet har oppnådd rettsvern etter deknl. § 2-2 og av den grunn kan holdes utenfor konkursutlodningen.

Det anses videre som sikker rett at medlemsinnskudd i et selskap, aksjeinnskudd i et aksjeselskap, samt tilsvarende eierandeler i de øvrige selskapsformer, ikke anses som en fordring på skyldneren.⁶ Det samme gjelder for uoppfylte gaveløfter, da retten til disse faller bort ved åpningen av bobehandlingen, jf. deknl. § 7-13 første ledd.

1.2.2 "Åpningen av bobehandlingen"

Av deknl. § 1-4 femte ledd, jf. tredje ledd, følger at det er tidspunktet for avsigelse av konkurskjennelse som skal anses som "åpning av bobehandlingen", altså samme formulering som deknl. § 6-1. Dette tidspunktet vil således være skjæringspunktet for skillet mellom dividendekravene på den ene siden og massekravene samt personlige krav mot skyldneren på den annen side.

1.3 Fremstillingen videre

I første omgang vil det under punkt 2 redegjøres for rettskildebildet rundt avhandlingens hovedproblemstilling ved å gjennomgå rettsområder med tilsvarende vurderingstema. Begrunnelsen for dette er mangelen på rettskilder som foreligger konkret for deknl. § 6-1.

Hoveddelen vil være todelt. Først vil det søkes å fastslå stiftelsestidspunktet for de mest sentrale krav. Dette vil skje under punkt 3 hvor det foretas en rettsdogmatisk drøftelse rundt stiftelsestidspunktet til enkelte typer fordringer i relasjon til deknl. § 6-1. Det må imidlertid

⁵ Jf. blant annet Francis Hagerup, *Konkurs og akkordforhandling*, 4. utgave ved P.I. Paulsen, Oslo 1932 s. 74-75.

⁶ Tore Sandvik, *Lærebok i materiell konkursrett (utdrag)*, Bergen 1985 s. 109, Pål B. Børresen, *Konkurs: enkeltforfølgning, gjeldsforhandlinger og konkurs*, 4. utgave, Oslo 2001 s. 195, Hagerup s. 68 og Andenæs (2009) s. 391.

presiseres at det foretas avgrensninger til de mest sentrale krav, slik at dette punktet på ingen måte søker å være uttømmende.

Deretter vil det være av interesse å se om det er mulig å stille opp en generell regel for når et krav har oppstått i henhold til den aktuelle bestemmelsen. En slik løsning har blitt presentert i svensk rett slik at det vil derfor vurderes under punkt 4 hvorvidt det er mulig og fornuftig å ha en tilsvarende regel i norsk rett. Denne drøftelsen vil være både rettsdogmatisk i den forstand at det vil søkes å finne en regel som har forankring i gjeldende rett, i tillegg til enkelte rettspolitiske synspunkter om hvorvidt det er behov for en slik regel.

Det skal her presiseres at begrepene "fordring" og "krav" vil bli brukt om hverandre videre i avhandlingen.

2. Rettskildebildet

2.1 Dekningsloven § 6-1

Innledningsvis kan det vises til sitatet fra bestemmelsens forarbeider under punkt 1.1 hvor det heter at "[u]tkastet tar ikke sikte på å endre gjeldende rett her".⁷ Således vil kilder på bakgrunn av den tidligere konkurslovgivningen være relevante.

Hensynene bak deknl. § 6-1 må kunne sies å være av rettsteknisk art. I stedet for skjønsmessige vurderinger av om en kreditor skal anerkjennes dividenderett, har man en regel som oppstiller vilkår for hvordan denne retten oppnås. Dette innebærer også en likebehandling av kreditorene, et hensyn som står sentralt i konkurssammenheng. Dette gjenspeiles også bl.a. i deknl. § 9-6 om at kreditorene har "innbyrdes lik rett".

Det som også bør nevnes er at konkurslovgivningen i de nordiske land er et resultat av et lovsamarbeid, hvorpå resultatet i høy grad ble likhet mellom lovene.⁸ Således vil det kunne være relevant å se hen til de løsninger som er valgt i de øvrige nordiske land fordi de samme hensyn ligger bak lovgivningen.⁹

De aktuelle lovtekstene er den svenske konkurslagen¹⁰ kapittel 5 § 1:

"I konkurs får endast en fordran som har uppkommit innan konkursbeslutet meddelades göras gällande"

og den danske konkursloven¹¹ § 38:

"Konkursmassen anvendes til fyldestgørelse af dem, der ved konkursdekretets afsigelse havde krav mod skyldneren"

⁷ NOU 1972: 20 s. 306.

⁸ *Andenæs (2009)* s. 4. Det skal imidlertid bemerkes at lovteknikken er noe avvikende i den forstand at både den svenske Konkurslagen og den danske Konkursloven inneholder både materielle (deknl.) og prosessuelle (kkl.) konkursregler.

⁹ Som eksempel kan det vises til Nordisk ministerråd for lovsamarbeid som søker å "fremme grunnleggende felles prinsipper i nordisk lovgivning i overensstemmelse med et nordisk verdifelleskap", jf.

<http://www.norden.org/sv/nordiska-ministerraadet/ministerraad/ministerraadet-foer-lagsamarbete-mr-lag/om-nordisk-ministerraad-for-lovsamarbeid> (siteret april 2011).

¹⁰ Konkurslag (1987:672).

¹¹ Bekendtgørelse af konkursloven nr. 1259 af 23. oktober 2007.

Den svenske lovteksten er nærmest den norske, språkmessig sett. Imidlertid må alle tre anses for å gi uttrykk for samme prinsipp, nemlig at kravet må ha oppstått før avsigelse av konkurskjennelsen for å kunne gjøres gjeldende i konkursboet.

Hva angår de øvrige rettskilder, vil forarbeidene til de nevnte lands lover kunne være relevante i den grad de tilføyer noe nytt til løsningen av problemet. I all hovedsak vil de benyttes og vektes på lik linje med juridisk teori sett på bakgrunn av den ytterligere avstanden man får mot norsk rett.

Hva særskilt angår utenlandsk rettspraksis, krever også dette enkelte presiseringer. *Skoghøy* fremhever at utenlandske rettsavgjørelser bør brukes med forsiktighet, også når det er tale om lovgivning skapt gjennom et lovsamarbeid.¹² Imidlertid er det på det rene at slike avgjørelser *kan* ha en viss rettskildemessig verdi og den norske Høyesterett har ved flere anledninger vist til dommer fra Danmark og Sverige.¹³ *Nygaard* presiserer at utenlandsk nasjonal rett ikke under noen omstendighet kan fungere som primært rettsgrunnlag ved løsning av norske rettsspørsmål, men at de gjerne kan brukes som støttemoment til et resultat som bygger på norske rettskilder.¹⁴ Således vil det kunne være relevant å se hen til utenlandsk rettspraksis i illustrasjonsøyemed og som inspirasjon til måter å løse spørsmålet i norsk rett.

Utover det nevnte lovsamarbeid skal også nevnes at det foreligger en Nordisk konvensjon om konkurs som omhandler enkelte lovvalgs- og vernetingsregler samt prosessuelle regler.¹⁵ Konvensjonen inneholder ingen materielle konkursrettslige regler, men kan tas til inntekt for et behov om rettsenhet på konkursretten mellom de nordiske land. I tillegg kan den anses som en formell indikasjon på kulturlikheten mellom landene.

¹² Jens Edvin A. Skoghøy, "Bruk av rettsavgjørelser ved lovtolkning og annen rettsanvendelse" i *Nybrott og odling. Festskrift til Nils Nygaard på 70-årsdagen*, Bergen 2002 s. 323-344 (s. 331-332).

¹³ Se eksempelvis Rt. 1994 s. 775 A på s. 782 hvor førstvoterende viser til en dansk dom fra Højesteret uten å eksplisitt tillegge den vekt, men heller vise til at vedkommende dom etter øyesyn bygger på samme forståelse.

¹⁴ Nils Nygaard, *Rettsgrunnlag og standpunkt*, 2. utgåve, Bergen 2004 s. 110.

¹⁵ Konvensjon mellem Norge, Danmark, Finland, Island og Sverige om konkurs, inntatt i lov 7. november 1933.

2.2 Konkursloven § 100

Konkursloven (kkl.)¹⁶ § 100 første ledd inneholder regelen om konkursskyldnerens legitimasjon og rådighet i relasjon til boets masse. Etter bestemmelsens første ledd mister konkursskyldneren rett til å opptre på det som nå blir boets vegne, samt til å forføye over konkursmassen og forplikte boet.

Rådighetsbegrensningen gjelder "under konkursen", noe som etter kkl. § 74 er fra og med avsigelse av konkursskjennelsen, altså samme tidspunkt som gjelder for deknl. § 6-1.¹⁷ Dette betyr i utgangspunktet at de disposisjoner som foretas før konkursskjennelsen ikke er i strid med kkl. § 100, og er dermed tillatt.¹⁸ Videre, på motsatt side, skal bestemmelsene som utgangspunkt også lede til samme resultat. Med dette menes at fordringer som følge av at konkursskyldneren ikke har overholdt rådighetsbegrensningen i kkl. § 100 ikke er dividendeberettigede. I disse tilfellene må jo kravet ha oppstått etter åpningen av bobehandlingen da det først er ved dette tidspunkt at rådighetsbegrensningen i kkl. § 100 inntreffer.

Et skille må imidlertid gjøres mellom de to bestemmelsene. Mens kkl. § 100 første ledd regulerer de enkelte disposisjoner, omhandler deknl. § 6-1 selve kravet som oppstår *som en følge* av disse. På bakgrunn av dette kan man ikke stille opp en regel om at etterlevelse av bestemmelsen i konkursloven alltid medfører at kravet er dividendeberettiget etter regelen i dekningsloven. Et lignende resonnement oppstilles i bestemmelsens forarbeider hvor det heter at kkl. § 100 bare gjelder "skyldnerens dispositive handlinger", altså ikke de faktiske handlinger han foretar seg.¹⁹ Forarbeidene påpeker på samme sted at slike handlinger, eksempelvis erstatningsbetingende handlinger, "følger av de materielle reglene i [deknl. § 6-1] om hvilke krav som er dividendekrav".

Konkursloven § 100 annet ledd gjør visse unntak fra hovedregelen om konkursskyldnerens legitimasjon i de tilfeller der noen oppfyller sine forpliktelser overfor skyldneren eller retter påbud mot skyldneren mens de er i god tro om at han ikke er under konkursbehandling.

¹⁶ Lov om gjeldsforhandling og konkurs 8. juni 1984 nr. 58.

¹⁷ Se nærmere om dette under punkt 1.2.2.

¹⁸ Med unntak av reglene om omstøtelse i deknl. kapittel 5.

¹⁹ NOU 1972: 20 s. 168.

Boet blir i disse tilfeller forpliktet på vanlig vis dersom den andre parten beviser sin gode tro etter bestemmelsens tredje ledd. Det er imidlertid verdt å merke seg at unntaksregelen ikke retter seg mot tilfeller der konkursskyldneren pådrar boet ytterligere forpliktelser. For disse tilfeller gjelder det altså ingen unntak, uansett om den annen part er i aldri så god tro.

Dette tilsier at det ikke kan være anledning til å se på bestemmelsene som fullstendig sammenfallende slik enkelte forfattere har gjort.²⁰ Som nevnt, presiseres det altså i forarbeidene at den ikke vil klare å fange opp alle tilfellene, men at disse senere blir avskjært etter dekl. § 6-1. Dette særlig på bakgrunn av at kkl. § 100 kun regulerer skyldnerens dispositive handlinger, og ikke hans faktiske handlinger. I enkelte tilfeller kan det jo hende at grunnlaget for fordringen er en dispositiv handling, men at den først anses som oppstått etter at en faktisk handling er utført.

2.3 Dekningsloven § 8-1

For at en konkurskreditor skal kunne anvende sitt krav til motregning under konkursen, oppstår samme type problemstilling som for dekl. § 6-1. Dekningsloven § 8-1 første ledd krever nemlig at konkurskreditorens fordring må ha eksistert ved "åpningen av bobehandlingen", altså samme formulering som dekl. § 6-1. Likheten bekreftes i bestemmelsens forarbeider, og samme hensyn kan sies å gjøre seg gjeldende idet det er tale om å sette en sluttstrek for hvilke krav som kan gjøres gjeldende – enten som dividendekrav eller som krav til bruk for motregning.²¹

Sæbø reiser spørsmålet om det må innfortolkes en begrensning i dekl. § 8-1 første ledd første punktum sett opp mot dekl. § 6-1. Problemet er om formuleringen i dekl. § 8-1 første ledd første punktum innebærer at motregningsretten ikke omfatter dividendekrav som er oppstått etter boåpningen, jf. unntakene som kan gjøres etter kkl. § 100 annet ledd og dekl. §§ 7-6 og 7-8.²² Han konkluderer med at bestemmelsen likevel må forstås som å sammenfalle med dekl. § 6-1 og at dividendekrav, uansett når det har oppstått, kan benyttes til motregning.²³

²⁰ Se nærmere om dette under punkt 3.2.3.

²¹ NOU 1972: 20 s. 329.

²² Rune Sæbø, *Motregning*, Bergen 2003 s. 432.

Kilder på bakgrunn av dekl. § 8-1 vil dermed, særlig på bakgrunn av forarbeidene, ha overføringsverdi til vårt spørsmål.

2.4 Gjeldsbrevloven § 26

Gjeldsbrevloven (gbl.)²⁴ § 26 omhandler også motregning. Bestemmelsen regulerer en debtors (debitor cessus) motregningsrett dersom hans kreditor (cedenten) overfører sitt eget krav videre til en annen (cesjonaren). Her kreves det at debitor cessus er "eigar av kravet før han fekk veta om avhendinga eller fekk nokon tanke om henne", jf.

bestemmelsens første punktum. Sammenlignet med dekl. § 6-1, kan vi her stå overfor likelydende problemstillinger, der tidspunktet for åpningen av bobehandlingen kan sammenlignes med tidspunktet debitor får kunnskap om cesjonen.

At debitor cessus har blitt eier av kravet, vil også måtte kunne sies å samsvare med vilkåret om at kravet har oppstått, selv om vilkårene ikke er likelydende samt at gjeldsbrevlovens vilkår nok kan tolkes videre enn tilfellet er for dekningsloven. Som eksempel kan nevnes de tilfeller der debitor cessus kjøper et krav mot cedenten fra en annen person og dermed blir eier av dette kravet. Her vil det imidlertid kun fokuseres på de tilfeller der det oppstår tvil om kravets stiftelse i det hele tatt og ikke eventuelle problemer som kan oppstå med hensyn til ervervelsen av kravet fra en annen part.

Spørsmålet blir således hvorvidt kildene som benyttes i relasjon til gbl. § 26 kan benyttes ved drøftelser rundt dekl. § 6-1.

Det som først kan bemerkes er at vi på den ene siden står overfor et tilfelle hvor det ene regelsettet beskytter hensyn som ikke er relevant i relasjon til det andre. Hensikten bak gbl. § 26 er å beskytte debitor cessus' motregningsrett, idet han ikke bør belastes for at kreditor velger å overføre kravet uten hans kunnskap.²⁵ Han skal derfor ha sin motregningsrett i behold når kravet overføres, til tross for at vilkåret om gjensidighet, som er et av de grunnleggende vilkår for motregning, ikke er til stede. Altså er det på generelt

²³ Sæbø s. 433.

²⁴ Lov om gjeldsbrev 17. februar 1939 nr.1.

²⁵ Se bl.a. Viggo Hagstrøm, *Obligasjonsrett*, Oslo 2003 s. 711.

grunnlag debitor cessus man søker å ta hensyn til, noe som taler for å fastlegge stiftelsestidspunktet så tidlig som mulig slik at han beholder sin motregningsrett.

Konkursen omhandler derimot en nokså vesensforskjellig situasjon. Man kan riktignok sammenligne debitor cessus med den som hevder å være dividendeberettiget etter dekl. § 6-1. For sistnevnte er det imidlertid intet som tilsier at stiftelsestidspunktet for kravet bør settes til et tidlig tidspunkt slik at han skal få utbetalt dividende. Se nærmere om denne problemstillingen under punkt 2.5 vedrørende foreldelsesloven.

Likevel er det mye som taler for at det skal være likhet mellom reglene, særlig på bakgrunn av motregningsregelen i dekl. § 8-1 første ledd. Likheten mellom dekl. § 8-1 og gbl. § 26 er nokså stor, idet de stiller samme vilkår om at kravet må ha eksistert på den som krever motregning sin hånd før et visst tidspunkt. Videre oppstiller begge bestemmelsene krav om at den som krever motregning ikke hadde fått kunnskap om bestemte omstendigheter. For gbl. § 26 er omstendigheten at hovedkravet blir overført, mens det for konkurstilfellene oppstilles en særregel i dekl. § 8-2 første ledd annet punktum som avskjærer motregningsadgangen dersom vedkommende blir kjent eller burde ha blitt kjent med skyldnerens insolvens idet han erverver motkravet.²⁶

Sæbø antar også at vurderingene mellom dekl. § 8-1 første ledd og gbl. § 26 "vil være sammenfallende".²⁷ Begrunnelsen for dette er at han tar utgangspunkt i en generell regel om når et krav "tilhører skyldneren på beslagstiden" etter dekl. § 2-2 og anser dette som en generell regel for når et krav skal anses oppstått.²⁸ *Sæbø* går altså lengre i å si at reglene er sammenfallende uten en konkret vurdering. En slik eventuell regel vil først vurderes under punkt 4.

²⁶ Riktignok inneholder dekl. § 8-2 første ledd første punktum en ytterligere omstendighet som berettiger avskjæring av motregningsadgangen dersom vedkommende erverver et krav i løpet av de 3 siste månedene før åpningen av bobehandlingen. Dette er imidlertid kun en objektiv avskjæringsadgang som forenkler bevisførselen, idet det stort sett vil være mulig å henføre avskjæringsdrøftelsen under siste punktum også, da det er så kort tid før åpningen av bobehandlingen, jf. NOU 1972: 20 s. 332.

²⁷ *Sæbø* s. 434.

²⁸ *Sæbø* s. 434 hvor det vises til punkt 7.3.3 i samme bok (s. 127ff.). Den generelle regelen er utledet av Rt. 1999 s. 2073 U som vil bli nærmere omtalt under punkt 4.3.

Som nevnt tidligere er det utvilsomt at deknl. § 8-1 første ledd opererer med samme stiftelsestidspunkt slik § 6-1 gjør. Spørsmålet blir da hvordan tilnærmingen til gbl. § 26 skal bli, da deknl. § 6-1 ikke har noen sammenheng med denne, mens begge har sammenheng med deknl. § 8-1. Mye taler for å oppstille like utgangspunkt for disse tre, ettersom at sammenhengen mellom deknl. §§ 6-1 og 8-1 er såpass sterk, jf. punkt 2.3. Spørsmålet som derimot bør stilles er hvor mye vekt man kan legge på slike systembetraktninger.

Skoghøy viser til at man som hovedregel må kunne gå ut i fra at lovgiver:

"har tatt sikte på å gi en regel som virker rimelig og hensiktsmessig, og som er tilpasset rettssystemet for øvrig. Det siste innebærer bl.a. at lovbestemmelser vil måtte tolkes på grunnlag av den historiske bakgrunn for bestemmelsene, og de vil også måtte tolkes i lys av andre bestemmelser og settes inn i en større ramme og sees i sammenheng med mer almene prinsipper som bestemmelsene bygger på".²⁹

Selv om dette naturligvis ikke kan legges automatisk til grunn dersom man står overfor lignende lovbestemmelser, er det likevel gode grunner som taler for å ta utgangspunkt i *Skoghøys* synspunkt. Et helhetlig rettssystem er naturlig nok noe lovgiver tilstreber å oppnå og det er derfor hensiktsmessig å ta tilbørlig hensyn til dette med mindre tilstrekkelig sterke argumenter taler i annen retning for å ikke opprettholde likheten. Dersom likheten påpekes i forarbeidene må det antakeligvis være særlig sterke argumenter som taler for å legge til grunn et annet standpunkt.

Sett konkret opp mot forholdet mellom gbl. § 26 og deknl. § 6-1, så behandler reglene samme spørsmål, nemlig når kravet skal anses oppstått. Drøftelsen ovenfor har vist at vi står overfor to regelsett med noenlunde ulike hensyn bak seg. Det kan imidlertid ikke sies at disse hensynene står i så sterk motstrid at det er naturlig å legge til grunn ulike stiftelsestidspunkt. Mye taler derfor for at man må kunne ta utgangspunkt i at regelsettene er sammenfallende, for deretter å gjøre unntak der det viser seg å være nødvendig.

2.5 Foreldelsesloven

Ved spørsmålet om en fordring er foreldet oppstår en lignende problemstilling som ved deknl. § 6-1. Her må foreldelsesfristens utgangspunkt fastslås for å finne ut når

²⁹ Jens Edvin A. Skoghøy, "Rett politikk og moral", *Tidsskrift for Rettsvitenskap*, 1994 s. 837-881 (på side 843).

foreldelsesfristen begynte å løpe. Foreldelsesloven (fl.)³⁰ regulerer enkelte fordringers friststarter, eksempelvis fl. § 3 nr. 2 som setter friststarten for misligholdskrav til "den dag da misligholdet inntreffer". Dette er ikke tilfelle for dekl. § 6-1 som ikke gir noen form for veiledning rundt spørsmålet om når kravet skal anses som oppstått. Spørsmålet blir som under punkt 2.4, altså om disse kildene kan ha overføringsverdi til vårt spørsmål.

Hensynene bak foreldelsesreglene kan kort fortalt sies å være at fordringshaveren på den ene siden skal klandres for sin passivitet ved å ikke inndrive kravet på et tidligere tidspunkt.³¹ På den annen side må skyldneren på et tidspunkt kunne slå seg til ro med at fordringen ikke vil bli inndrevet.³²

Deknl. § 6-1 har ikke de samme hensyn å ivareta, selv om de kan synes like. Som eksempel kan nevnes at dekl. § 6-1 også er ment å sette en sluttstrek for hvilke fordringshavere som kan gjøre krav gjeldende i konkursboet. Imidlertid medfører ikke utelukkelse av kreditorfellesskapet i en konkurs at fordringen opphører å eksistere, såkalte preklusjonsvirkninger, idet den kan gjøres gjeldende mot skyldneren personlig etter at konkursbehandlingen er avsluttet. Foreldede fordringer opphører derimot å eksistere. Riktignok kan man si at fordringens eksistens opphører i relasjon til konkursboet som enhet, men det må kunne vektlegges at dette ikke innebærer det "fullstendige" opphøret slik tilfellet er for foreldede fordringer.

En annen forskjell som må bemerkes er at foreldelsesfristens utgangspunkt blir søkt lagt så tidlig som mulig slik at hensynet til skyldneren varetas og fordringshaveren "straffes" for sin passivitet. Et tilsvarende argument kan ikke legges til grunn i konkurs. Som nevnt under punkt 2.1 skal konkursen beskytte kreditorfellesskapet og sørge for likebehandling mellom kreditorene. Det er da intet som taler for å søke å legge stiftelsestidspunktet tidligst eller senest mulig. Man står jo overfor samme typer parter, nemlig kreditorer, som igjen har krav på likebehandling.

Et tilsvarende synspunkt er lagt til grunn i dansk teori hvor det heter:

³⁰ Lov om foreldelse av fordringer 18. mai 1979 nr. 18.

³¹ *Hagstrøm* s. 739.

³² *Hagstrøm* s. 739.

"Forældelsesreglerne er navnlig båret af et hensyn til skyldneren (skadevolderen), hvilket taler for at fastlægge et "tidlig" begyndelsestidspunkt. I relation til konkurs er hensynet ikke det samme."³³

Det eneste som skulle kunne rettfærdiggjøre en forskjellsbehandling, er at det er en gradsforskjell mellom de forskjellige kreditorerne selv om de faller inn under samme fordringsklasse, eksempelvis dekl. § 9-6. Som drøftelsene under punkt 3 vil vise, innebærer konkursen at kreditorerne kan melde inn sine krav på et tidligere tidspunkt enn de ville kunne gjøre utenfor en konkurssituasjon. Det vil også fremgå at det ligger legislative hensyn bak disse unntakene, særlig på bakgrunn av dekl. §§ 6-2 om betingede og uforfalte krav og 6-3 om regresskrav. Altså har ikke lovgiver ment å gjøre noen forskjell mellom disse kreditorerne og de kreditorer som kunne gjort gjeldende sitt krav også utenfor konkursen. Dersom man hadde tilstrebet at kravet skulle stiftes tidligst mulig, ville dette gått på bekostning av de kreditorer med krav som kunne gjøres gjeldende utenfor konkursen. Ved motsatt tilnærming, å tilstrebe et senest mulig stiftelsestidspunkt, ville dette gått på bekostning av de kreditorer som lovgiver ikke har ment å sette i en dårligere posisjon. For å oppnå likebehandling er det derfor ikke mulig å favorisere noen kreditorer når det kommer til stiftelsestidspunktet.

Således kan ikke samme hensyntagen legges til grunn slik det gjøres i relasjon til foreldelsesreglene. Dette taler også mot at man kan legge til grunn foreldelsesfristens utgangspunkt som stiftelsestidspunkt i relasjon til konkurs.

Et annet hensyn som generelt kan henføres bak foreldelsesreglene er retts tekniske hensyn, idet reglene stiller opp faste tidspunkt for når en fordring ikke lengre skal kunne innkreves av kreditor. Dette uttales ikke eksplisitt noe sted, men det er klart en større fordel å ha faste regler fremfor å basere seg på ulovfestede passivitetsbetraktninger som gjerne er noe vanskeligere å håndtere.³⁴ Dette er likevel kun utgangspunktet sett på bakgrunn av tilleggsfristene som gjelder for uvitenhet om fordringen og debitor, jf. foreldelsesloven (fl.) § 10 nr. 1.

³³ Bo Von Eyben og Peter Møgelvang-Hansen, *Kreditorforfølgning: materiel foged- og konkursret*, 6. udgave, København 2010 s. 251.

³⁴ *Hagstrøm* s. 739.

Et tilsvarende hensyn finnes også bak dekl. § 6-1 som søker å sette et skille mellom hvilke kreditorer som kan anmelde sine fordringer i konkursboet og dermed fastsette et praktisk skjæringspunkt.³⁵ Det finnes ingen tilsvarende regel som fl. § 10 nr. 1. Imidlertid kan det trekkes sammenligninger til at en konkurs ikke har preklusiv virkning, altså vil ikke fordringen opphøre å eksistere dersom den ikke anmeldes i boet på grunn av uvitenhet. Dette trekker i retning av at regelsettene bør kunne være sammenfallende.

Drøftelsene ovenfor viser at det er noe sprikende hensyn bak de to regelsettene. Disse satt til side, vil det likevel kunne være fordelaktig på bakgrunn av retts tekniske hensyn å ha sammenfallende regler, jf. det som er sagt under punkt 2.4 om sammenheng i lovgivningen. Det kan på sin side innvendes at de retts tekniske hensynene taper noe av sin vekt på bakgrunn av retts situasjonen på foreldelsesreglenes område. Senere års høyesterettspraksis har vært inkonsekvent og tvetydig når det gjelder fristens utgangspunkt, noe som også har vært kritisert i teorien.³⁶

Imidlertid er det mye som taler for at man bør legge til grunn samme standpunkt som det ble gjort under punkt 2.4 om gbl. § 26, altså at man tar utgangspunkt i at reglene er sammenfallende og heller gjør unntak der hensynene blir for sprikende. Dette kan forsvares med at hensynene også under dette punktet riktignok er sprikende, men ikke fullstendig motstridende i tillegg til den åpenbare gevinsten ved å øke kildegrunlaget for slutninger basert på dekl. § 6-1.

2.6 Konkursloven § 60

For å kunne begjære noen konkurs, må vilkårene i kkl. § 60, jf. § 61, være oppfylte. Dersom skyldneren er "insolvent" (jf. § 61) kan han begjæres konkurs av skyldneren selv eller en "fordringshaver". Forarbeidene utdyper dette ved å slå fast at med ordet "fordringshaver" i kkl. § 60 skal forstås en kreditor som har rett på dividende etter dekl. § 6-1.³⁷ Således vil kilder basert på denne bestemmelsen også kunne anvendes ved vurderingen av når et krav

³⁵ Se bl.a. *Von Eyben og Møgelvang-Hansen* s. 251.

³⁶ Hans Fredrik Marthinussen, "Forholdet mellom foreldelsesloven § 3 nr. 1 og 2 i lys av de senere års praksis fra Høyesterett", *Jussens venner*, 2007 s. 1-19.

³⁷ NOU 1972: 20 s. 119 if.

har oppstått, selv om det tvilsomt vil oppstå noen særlig problematikk i praksis. Den som begjærer konkurs har som regel oversikt over om han kan kreve inn kravet eller ei.

Retten skal som utgangspunkt legge til grunn rekvirentens pretensjon om at han har et krav han kan begjære konkurs med, jf. tvisteloven³⁸ § 1-3 og Rt. 2005 s. 999 U (avsnitt 20). Det er først etter at konkurs er åpnet at det skal tas stilling til om hvorvidt rekvirenten har dividenderett, jf. kkl. § 85.

Imidlertid kan det oppstå problemer i relasjon til omtvistede krav der kravets holdbarhet eller eksistens bestrides av konkursskyldneren. Det blir da nødvendig for retten å ta stilling til denne påstanden prejudisielt, altså uten å vurdere hvorvidt skyldneren oppfyller vilkårene for å begjæres konkurs (insolvens), jf. Høyesteretts kjæremålsutvalg sin kjennelse HR-2003-472-1 U (avsnitt 11).³⁹ I disse tilfellene er det ikke lengre like opplagt at rekvirenten har et krav mot skyldneren som har oppstått før boåpningen.

Således, dersom det foreligger kilder rundt samme problemstilling, men i relasjon til kkl. § 60, vil det kunne være relevant å ta disse i betraktning ved løsningen av vårt spørsmål. Per dags dato har jeg ikke klart å finne slike relevante kilder, men for ettertiden vil det altså antakelig være anledning til å anvende disse.

2.7 Dekningsloven § 2-2

Dekningsloven § 2-2 bestemmer hvilke midler konkursboet kan ta beslag i. Dersom midlene "tilhører skyldneren på beslagstiden", kan de beslaglegges. Således vil det oppstå en lignende problemstilling som for deknl. § 6-1 ettersom konkursskyldnerens krav må ha oppstått før de tilhører ham.⁴⁰

I praksis benyttes imidlertid bestemmelsen først og fremst til å vurdere hvorvidt tredjepersoner har fått rettsvern for sine midler eller gjenstander slik at de ikke lengre kan anses å tilhøre skyldneren. Problemstillinger om hvorvidt kravet har oppstått i relasjon til

³⁸ Lov om mekling og rettergang i sivile tvister 17. juni 2005 nr. 90.

³⁹ For nærmere om det prosessuelle aspektet ved denne problemstillingen, se Stian Solheim, *Konkurs på bakgrunn av omtvistede krav*, Masteroppgave Universitetet i Tromsø våren 2009 (spesielt punkt 4.2).

⁴⁰ *Andenæs* s. 91-92.

deknl. § 2-2 synes ikke å ha blitt berørt i verken rettspraksis eller litteraturen.⁴¹ Et kjent unntak er imidlertid Rt. 1999 s. 2073 U som vil bli behandlet nærmere under punkt 4.3.

⁴¹ Det er her blitt foretatt rettskildesøk på Lovdata (april 2011) med stikkordene "§2-2", "konkurs*" og "stifte*" eller "oppstå*". Litteraturen på området synes heller ikke å ha gått nærmere inn på problemstillingen.

3. Stiftelsestidspunktet for enkelte typer fordringer

Som nevnt under punkt 1.3 vil stiftelsestidspunktet for enkelte typer fordringer vurderes her, men likevel slik at det avgrenses til de mest sentrale. Begrunnelsen for dette er at disse antakeligvis i størst grad vil gjenspeile den generelle rettstilstanden rundt dekl. § 6-1.

Det som også bør presiseres er at enkelte av drøftelsene løftes opp på et nokså teoretisk plan og tar for seg vurderinger som ikke vil ha betydning i praksis. Med dette menes at vurderingene går langt i å finne det nøyaktige stiftelsestidspunktet for kravet, selv om de alternative tidspunktene som drøftes uansett har funnet sted før åpningen av bobehandlingen.⁴² Begrunnelsen for at dette likevel gjøres er for å få mest mulig grunnlag for å foreta drøftelsen under punkt 4 om den generelle regelen. Der dette er tilfelle vil det forklares avslutningsvis i de enkelte drøftelsene.

3.1 Erstatningskrav

Under dette punktet vil det søkes å oppstille en regel for når et erstatningskrav skal anses oppstått. For eksempel har konkursskyldneren i tiden før konkursen opptrådt erstatningsbetingende uaktsomt som videre resulterer i en skade.⁴³ For at den andre parten skal kunne kreve erstatning følger det av alminnelige erstatningsrettslige regler at han må lide et tap og at det er årsakssammenheng mellom den uaktsomme handling og tapet. Hvordan stiller spørsmålet seg i relasjon til konkurs dersom tapet lides først etter åpningen av bobehandlingen? Skal det likevel være anledning til å kreve tapet erstattet selv om de alminnelige vilkår for erstatning ikke har inntruffet før åpningen av bobehandlingen?

Som det fremgikk av punkt 2.5 vil det kunne være anledning til å ta utgangspunkt i reglene om foreldelse for å se hvilke løsninger som oppstilles der for deretter å vurdere om samme løsning kan legges til grunn i relasjon til dekl. § 6-1. Etter fl. § 3 nr. 1 er det alminnelige utgangspunkt for foreldelse den dag fordringshaveren "tidligst har rett til å kreve

⁴² Se spesielt punkt 3.2.4.

⁴³ Merk at dette punktet kun tar for seg erstatningskrav utenfor kontraktsforhold. Krav i kontraktsforhold tas opp mer generelt under punkt 3.2.4.

oppfyllelse". Hva angår erstatningskrav må dette være når alle vilkårene for å kunne kreve erstatning er oppfylt.

Imidlertid oppstilles det en særskilt regel hva angår krav på skadeserstatning i fl. § 9 nr. 1, hvor fristens utgangspunkt settes til den dagen "skadelidte fikk eller burde skaffet seg nødvendig kunnskap om skaden og den ansvarlige". Videre følger det av fl. § 9 nr. 2 første punktum en absolutt foreldelsesfrist for erstatningskrav, altså uavhengig av om skadelidte får kunnskap om skaden slik som etter bestemmelsens nr. 1. Denne fristen er på 20 år og begynner å løpe fra det tidspunkt "den skadegjørende handling eller annet ansvarsgrunnlag opphørte".

Løsningen som oppstilles i fl. § 3 nr. 1 må i dette tilfellet vike for reglene i fl. § 9 på bakgrunn av prinsippet om *lex specialis*, altså at den spesielle regelen går foran den generelle. Vi står da igjen med to alternative tidspunkt, nemlig tidspunktet for *kunnskap om skaden og skadevolder* samt tidspunktet for den *skadevoldende handling*.

Hva angår det første tidspunktet, kan det sies at kravet allerede må anses som oppstått før dette. Bestemmelsen synes heller å beskytte skadelidte og gir ham en utsatt friststart selv om han egentlig har ervervet erstatningskravet tidligere. I relasjon til vårt spørsmål vil det således være unaturlig å legge til grunn dette som kravets stiftelsestidspunkt.

Ser man videre på det andre tidspunktet, den skadevoldende handling, følger det av bestemmelsens forarbeider at det som "regel [er] fra dette tidspunkt at erstatningkravet [sic] vil anses stiftet".⁴⁴ Hva som ligger i "annet ansvarsgrunnlag" angis til å være eksempelvis krav grunnet på unnlattelse av handleplikter hvor kravet anses stiftet når handleplikten forsømmes.⁴⁵

Altså anses et erstatningskrav som stiftet i foreldelseslovens forstand på det tidspunkt en skade voldes, eventuelt når en sammenhengende skadevoldende handling opphører, eller ved forsømmelsen av en foreliggende handlingsplikt.

⁴⁴ Ot.prp. nr. 38 (1977–1978) s. 61.

⁴⁵ Ot.prp. nr. 38 (1977–1978) s. 61.

Ser man videre mer konkret på situasjonen i en konkurs, anser en samlet juridisk teori også kravet som oppstått ved tidspunktet for den skadevoldende handling, eller slik *Nygaard* formulerer det:

"Kravet blir til på det tidspunktet då den handling eller hending som fører til skaden, er eit faktum".⁴⁶

Altså er det uten betydning hvorvidt skaden er lidt eller ikke før konkursåpningen. Verken *Nygaard* eller de øvrige teoretikere gir noen begrunnelse for sitt standpunkt.

Selv om dette tidspunktet sammenfaller med tidspunktet for når erstatningskravet stiftes etter fl. § 9 nr. 2, er det likevel relevant å se på om løsningen i fl. § 3 nr. 1 også er mulig da det er ved dette tidspunktet kravet normalt vil kunne innkreves utenfor en konkurs. Altså står vi overfor to alternative tidspunkt, nemlig tidspunktet for den *skadevoldende handling* og tidspunktet for når *skaden faktisk lides og det oppstår et tap*.

Ser vi tilbake på uttalelsen fra foreldelseslovens forarbeider om at erstatningskravet normalt vil anses stiftet på det førstnevnte tidspunktet, kan det stilles spørsmål om hvor langt denne uttalelsen skal rekke.

På den ene siden er det intet som tyder på at departementet har hatt stiftelsestidspunktet med hensyn til konkurs i tankene med uttalelsen. På den annen side kommer den som en tilleggsopplysning til den fastsatte friststarten, noe som tilsier at den er ment å ha rekkevidde også utenfor foreldesspørsmålet. Det uttales ikke videre i teksten i hvilke sammenhenger dette stiftelsestidspunktet er ment å gjelde, men det kan nok tas til inntekt for at det på generelt grunnlag anses for å være gjeldende rett at et erstatningskrav stiftes ved dette tidspunkt.

Dersom departementet likevel kun mente å la denne uttalelsen gjelde i foreldessammenheng, må det uansett tas hensyn til de retts tekniske hensynene som

⁴⁶ Nils *Nygaard*, *Skade og ansvar*, 6. utgåve, Bergen 2007 s. 423, *Sandvik* s. 114, *Andenæs (2009)* s. 392, *Sæbø* s. 130, *Sjur Brækhus*, *Materiell konkurs- og eksekusjonsrett (i utdrag)*, 4. utgave 3. forkortede opplag, Oslo 1975 s. 109 og *Hagerup* s. 70-71. For dansk retts vedkommende, se *Von Eyben og Møgelvang-Hansen* s. 251 og *Mogens Munch*, *Konkursloven med kommentarer*, 6. utgave, København 1991 s. 302 med samme slutning og for svensk retts vedkommende *Gösta Wallin*, *Materiell konkursrätt*, andra upplagan, Lidingö 1987 s. 21 og Prop. 1986/87: 90 s. 124.

nevnt under punkt 2.5. Disse taler for at man også i en konkurs anser erstatningskravet som stiftet ved den skadevoldende handling. Selv om konklusjonen der ble at man ikke kan legge retts tekniske hensyn ukritisk til grunn er det likevel mye som taler for å legge til grunn samme tidspunkt som det er gjort i fl. § 9 nr. 2.

For det første vil det ikke nødvendigvis være feil å legge til grunn samme stiftelsestidspunkt kun på bakgrunn av at det er tale om to noenlunde ulike regelsett. Som eksempel kan det vises til sitatet fra de danske forfatterne under punkt 2.5 som påpeker at ulike hensyn gjør seg gjeldende i en konkurs sammenlignet med foreldelsesreglene. Likevel kommer de også til at erstatningskravet er oppstått ved den skadevoldende handlingen, jf. fotnote 46.

Dernest har vi en enstemmig teori som anser kravet som stiftet ved dette tidspunkt. Særlig sett på bakgrunn av mangelen på autoritative kilder vil teorien kunne tillegges vekt. Kravet kan riktignok ikke innkreves utenfor konkursen før de øvrige vilkår for erstatning har inntruffet. Dette kan imidlertid forsvares med regelen i dekl. § 6-2 som gir dividenderett til uforfalte og betingede krav. Selve grunnlaget for erstatningskravet, nemlig den skadevoldende handling, har jo skjedd, mens de øvrige vilkårene i realiteten kun er betingelser for at tapet skal kunne kreves dekket. En slik regel vil være godt i samsvar med den antatte begrunnelsen for dekl. § 6-2, nemlig at det kan oppstå urimelige situasjoner der betingelsen eller forfallsdatoen beror på rene tilfeldigheter, men det er sikkert at den vil oppstå en eller annen gang i fremtiden.⁴⁷

Endelig kan det ikke sies at konkursskyldneren og videre hans konkursbo har noen berettiget forventning om beskyttelse, idet han stort sett vet at den skadevoldende handlingen før eller siden vil lede til et erstatningskrav.

Det synes ikke å finnes sterke nok holdepunkter for å fravike løsningen som har blitt fremsatt i litteraturen, slik at denne løsning bør anses som gjeldende rett. Altså vil et erstatningskrav

⁴⁷ Dersom skaden ved avslutningen av bobehandlingen ennå ikke har blitt lidet, må dividendefordringen avsettes på separat konto, jf. kkl. § 133, såfremt de øvrige vilkår for erstatning er oppfylte. En slik situasjon vil imidlertid være usannsynlig i praksis idet skadelidte vanligvis ikke vet om skaden før den lides. Når han ikke har blitt klar over den i løpet av bobehandlingen og dermed ikke anmeldt den i boet, må den dekkes som personlig fordring av skyldneren senere.

anses som oppstått i relasjon til dekl. § 6-1 allerede ved den skadevoldende handling, opphøret av denne eller forsømmelsen av en foreliggende handlingsplikt.

3.2 Krav basert på avtaler

3.2.1 Innledning

Kreditorene i en konkurs har ofte krav som springer ut fra avtaler. Det vil være vanskelig å oppstille en generell regel for alle krav som på en eller annen måte har tilknytning til en avtale, slik at en inndeling i de forskjellige typer krav vil være hensiktsmessig.

I første omgang vil krav på motytelse på enten penger eller realytelser etter en avtale drøftes under punkt 3.2.3.⁴⁸ Dette har jeg valgt å kalle det "avtalerettslige perspektivet" ettersom at spørsmålet blir når en avtale skal anses som bindende i en konkurs. Derneft vil krav som springer ut fra en unormal gjennomføring av avtalen drøftes under punkt 3.2.4. Dette er ment å omfatte krav på bakgrunn av mangelfulle og forsinkede ytelser, altså misligholdskrav, noe jeg har valgt å kalle det "obligasjonsrettslige perspektivet".

Formuleringen er kanskje ikke helt treffende idet begge kravene, krav på motytelse og øvrige krav som springer ut av avtalen, egentlig sorterer under obligasjonsretten. Imidlertid vil, som nevnt, kravet på motytelse være et spørsmål om avtalen er bindende eller ikke, mens det for de andre kravene blir spørsmål om når disse faktisk har oppstått.

Endelig vil det under punkt 3.2.5 ses nærmere på krav som følge av tredjemannskonflikter. De tingsrettslige spørsmålene om hvem som har eiendomsrett vil ikke drøftes her, men heller de krav som oppstår som en følge av konflikten. Med dette menes eksempelvis erstatningskrav som følge av at en medkontrahent ikke får den motytelse han har betalt for, idet han mister eiendomsretten til den etter de tingsrettslige reglene. Dette spørsmålet sorterer også under obligasjonsretten ettersom at det er tale om et krav som følge av at avtalen gjennomføres på unormal måte. Imidlertid oppstår det særlige spørsmål i disse situasjonene, noe som nødvendiggjør en egen drøftelse.

⁴⁸ Sondringen real-/pengeytelser vil ikke ha betydning ettersom alle fordringer i en konkurs gjøres om til pengefordringer, jf. dekl. § 6-4.

For å klarlegge premissene for drøftelsene vil det først være av interesse å se på hvordan avtaler generelt skal behandles i en konkurs. Enkelte av de øvrige drøftelsene vil benytte seg av denne gjennomgangen noe som gjør det hensiktsmessig å ta dette innledningsvis.

3.2.2 Generelt om avtalers stilling i konkurs

Når en skyldner går konkurs har bostyrer ansvar for å skaffe seg oversikt over vedkommendes aktiva og passiva. I dette ligger også det å få oversikt over hvilke avtalerettslige forpliktelser konkursskyldneren har påtatt seg, for deretter å vurdere om boet skal tre inn i disse avtalene etter dekl. § 7-3. Dersom boet velger å ikke tre inn i avtalen, har medkontrahenten rett til å heve avtalen, jf. dekl. § 7-7 første ledd første punktum.

Det må her gjøres et skille mellom de tilfeller der ingen av partene har prestert sine ytelser og der medkontrahenten helt eller delvis har prestert sin ytelse. I det første tilfellet vil det ikke oppstå noen problemer dersom boet ikke trer inn i avtalen, da denne beslutningen i realiteten innebærer en form for heving av avtalen.

I sistnevnte tilfelle vil medkontrahenten derimot kun ha hevingsrett dersom han har tatt gyldig forbehold om heving eller dersom det var konkursskyldneren som sto for realytelsen i avtaleforholdet, jf. dekl. § 7-7 annet ledd første punktum.⁴⁹ Dersom det derimot ikke er tatt slikt gyldig forbehold, eller det var medkontrahenten som sto for realytelsen, kan ikke medkontrahenten heve avtalen. Han står dermed igjen med et krav mot konkursboet på lik linje med de øvrige dividendeberettigede kreditorer, da han kan sies å ha ytet konkursskyldneren kreditt.

I disse tilfellene vil det ikke oppstå noen spørsmål i relasjon til dekl. § 6-1, da det er på det rene at forpliktelsen om å prestere ytelsen, altså kravet, har oppstått i forkant av åpningen av bobehandlingen. Problemet her er hvordan allerede eksisterende rettigheter og plikter skal behandles under konkursen.

3.2.3 Krav basert på avtale i et avtalerettslig perspektiv

En avtale anses som bindende i det øyeblikk begge parter har avgitt et løfte, også formulert som at det er uttalt et tilbud og en aksept i form av dispositive utsagn. Selv om det ikke

⁴⁹ Se nærmere om innholdet i disse unntakene i *Andenæs (2009)* s. 207.

uttales eksplisitt i avtaleloven⁵⁰, anses et løfte for bindende idet mottakeren får kunnskap om det. Dette følger etter en analogi av loven § 7 hvor det heter at en tilbakekalling av løftet kun er virksom dersom det kommer frem før mottakeren blir kjent med løftet.⁵¹

Konsekvensene av en slik binding er at mottakeren av løftet kan bygge rettigheter og plikter på disposisjonen, enten ved at han aksepterer løftet eller at hans eget tilbud blir akseptert ved løftet. Imidlertid vil det kunne oppstå uklarheter i relasjon til dekl. § 6-1. Kan en fordring på konkursskyldneren oppstå ved at han postlegger sitt løfte før åpningen av bobehandlingen, enten det er tale om et tilbud eller en aksept, mens mottakeren først mottar det og gjør seg kjent med det etter åpningen?

Et prinsipielt spørsmål som må stilles er om det er mulig å stifte rettigheter og plikter før selve løftet er kommet til medkontrahentens kunnskap. Dette rokker i utgangspunktet ved avtalerettens grunnmur i den forstand at det finnes klare regler for når et løfte skal anses som bindende. Hvorfor skal mottakeren kunne melde inn et krav mot konkursboet når han ikke har opparbeidet seg noe krav før konkursåpningen?

Teorien spriker på dette punktet i den forstand at enkelte mener at mottakeren må få kunnskap om løftet før kravet skal anses oppstått, mens andre mener at avgivelsen av løftet er tilstrekkelig.⁵²

Det mest naturlige vil være å ta utgangspunkt i den alminnelige regelen om at bindende virkning først oppstår ved mottakerens kunnskap, for deretter å undersøke om øvrige momenter tilsier en annen løsning i relasjon til det spørsmål vi står overfor.

De fleste forfatterne som mener det må kreves at mottakeren får kunnskap om løftet gir ingen spesiell begrunnelse for sine synspunkter, annet enn at dette er normalordningen og at intet tilsier at en annen løsning kan legges til grunn.

⁵⁰ Lov om avslutning av avtaler, om fullmakt og om ugyldige viljeserklæringer 31. mai 1918 nr. 4.

⁵¹ Johan Giertsen, *Avtaler*, Bergen 2006 s. 31.

⁵² På den ene siden *Brækhus* s. 109, *Andenæs (2009)* s. 392, *Sæbø* s. 130 og *Børresen* s. 195 som mener løftet må ha kommet til mottakerens kunnskap for å kunne ha oppstått (støtte i dansk rett hos *Munch* s. 302 og *Von Eyben & Møgelvang-Hansen* s. 250). *Hagerup* s. 69 og *Sandvik* s. 113 på sin side mener at den ensidige løfteavgivelsen fra skyldneren er tilstrekkelig.

Hagerup, som er en av forfatterne på den andre siden, legger kun til grunn at det ikke "kommer i betragtning at erklæringen først er kommet til den anden part efter dette tidspunkt".⁵³ *Schweigaard* inntar samme standpunkt, men begrenser denne setningen til kun å omfatte de tilfeller der medkontrahenten "var uvidende ... om det mellemkommende Opbud".⁵⁴ Altså mener han at den ensidige løfteavgivelsen er tilstrekkelig dersom mottakeren ikke hadde kunnskap om konkursen som ble åpnet i mellomtiden. Denne løsningen vil vurderes nedenfor.

Sandvik fremsetter samme regel som *Hagerup*, men anser den som begrunnet i kkl. § 100 første ledd.⁵⁵ Nærmere bestemt mener han at boet er bundet av de disposisjoner konkursskyldneren foretar seg før åpningen av bobehandlingen, noe som for så vidt er riktig. Den etterfølgende kunnskapen til mottakeren mener han derimot ikke støter mot kkl. § 100 første ledd, slik at kravet basert på avtalen allerede må anses som oppstått ved den ensidige løfteavgivelsen fra konkursskyldneren. Spørsmålet som må stilles er da om kkl. § 100 første ledd har en tilstrekkelig nær sammenheng med deknl. § 6-1 og om en slik eventuell sammenheng kan legitimere et nokså markant unntak fra hovedregelen om inngåelse av avtaler.

Som beskrevet under punkt 2.2 er det en viss sammenheng mellom de to bestemmelsene idet de begge har det samme skjæringspunktet, nemlig konkursåpningen. Videre er det på det rene at de begge ivaretar samme hensyn, til kreditorfellesskapet, da de skal sette en stopper for hvem som skal være konkurskreditorer. Endelig medfører de en rettfærdig utnevning av konkurskreditorer med tanke på at de ikke åpner for individuelle, skjønsmessige vurderinger av hvilke kreditorer som skal anerkjennes som deltakere i boet.

Som nevnt under punkt 2.2 er imidlertid deknl. § 6-1 ment å sette en absolutt strek for hvem som kan opptre som kreditor under konkursen og tar ikke opp forhold på konkursskyldnerens side. Det er denne bestemmelsen som faktisk sier at kreditoren skal få dividenderett. Konkursloven § 100, på den annen side, setter kun opp en generell regel om

⁵³ *Hagerup* s. 69.

⁵⁴ Anton Martin Schweigaard, *Om concurs og om skifte og arvebehandling: nittende og tyvende afsnit af Den norske proces*, Christiania 1871 s. 185. *Hagerup* på s. 69 anser denne regelen for å mangle rettslig grunnlag.

⁵⁵ *Sandvik* s. 113. Se punkt 2.2 om kkl. § 100.

at konkursskyldneren skal holde seg unna midlene som har blitt beslaglagt ved konkursåpningen, altså midler han ikke har anledning til å forføye over.

Dette taler også for at *Schweigaards* løsning heller ikke kan forsvares. Hans løsning om at løftet skal være tilstrekkelig dersom kreditoren ikke hadde kunnskap om konkursåpningen kan riktignok ha betydning i relasjon til medkontrahentens anledning til å oppfylle sine egne forpliktelser eller rette påbud mot konkursskyldneren, jf. kkl. § 100 annet ledd, men ikke til å pådra boets forpliktelser.

Uten å ta direkte stilling til *Sandviks* begrunnelse erkjenner også *Andenæs* at førstnevntes løsning ikke er i strid med kkl. § 100, selv om han står fast på at dette ikke kan være avgjørende for dividenderetten.⁵⁶

Ser man bort fra begrunnelsen med kkl. § 100 kan det sies at retts tekniske hensyn taler for at kunnskap om løftet ikke er nødvendig. Dersom man krever at mottakeren må få kunnskap om løftet i forkant av åpningen av bobehandlingen, vil dette kunne føre til vanskelige bevissspørsmål. I motsetning til en ren løfteavgivelse, som det vil være enkelt å datere, vil en angivelse av tidspunktet for når løftet kom til mottakerens kunnskap være vanskelig med tanke på at den som sitter med bevisinformasjonen, nemlig mottakeren, gjerne kan få beviset til å tale i hans favør. Også her kan det ses hen til deknl. § 6-2 om betingede fordringer i den forstand at løftet kan ses på som betinget av at mottakeren får kunnskap om det.

Likevel er det vanskelig å forsvare et grunnleggende avvik fra hovedregelen om at kunnskap er nødvendig for å inngå en bindende avtale. Videre, dersom man leder oppmerksomheten over på hensynet til den enkelte konkurskreditor, vil det være vanskelig å innrømme noe beskyttelsesbehov for den som først gjør seg kjent med et løfte etter at konkursskjennelse er avsagt, i forhold til de øvrige kreditorer. Vedkommende kreditor har ikke hatt noen utpreget anledning til å innrette seg etter at han skal få et krav mot skyldneren. Hensynet til likebehandling mellom kreditorene tilsier at han må innrette seg etter at løftet kom frem for sent.

⁵⁶ *Andenæs (2009)* s. 392.

Endelig må *Andenæs'* standpunkt om at kkl. § 100 ikke omhandler hvem som er dividendeberettigede, etter mitt skjønn, være avgjørende for å ikke velge *Sandviks* løsning. Også flertallet i litteraturen på området, til tross for de enkelte avvik, må kunne vektlegges som støttemoment for dette resultatet.

Det bør således anses som gjeldende rett at en avtalepart ikke kan få krav mot konkursskyldneren før han har blitt kjent med løftet kravet bygger på.

3.2.4 Krav basert på avtale i et obligasjonsrettslig perspektiv

Mens avtaleretten på sin side behandler en avtales tilblivelse og opphør (ugyldighet), er det obligasjonsretten som behandler avtalens "levetid", altså hvilke konsekvenser avtalen får. Et eksempel på dette er krav grunnet på mislighold, altså at en av partene ikke har oppfylt avtalen i samsvar med det som ble avtalt.

Under dette punktet skal det ses litt nærmere på situasjoner der et mislighold på konkursskyldnerens side oppstår i tiden rundt konkursåpningen. For å forenkle fremstillingen vil det tas utgangspunkt i et tilfelle der konkursskyldneren har solgt en vare før åpningen av bobehandlingen hvorpå varen enten viser seg å være mangelfull eller leveringens forsinkes. I første rekke vil krav basert på mangelfulle ytelser behandles, dernest forsinkede ytelser.

3.2.4.1 Krav på bakgrunn av mangelfulle ytelser

Dersom det viser seg at ytelsen fra konkursskyldnerens side er mangelfull, vil det oppstå spørsmål om når kravet på misligholdsbeføyelse (prisavslag mv.) skal anses å ha oppstått. Det må her presiseres at prinsippet i dekl. § 6-4 om at alle krav gjøres om til pengefordringer medfører at misligholdsbeføyelser som retting og omlevering ikke kan kreves. Aktuelle stiftelsestidspunkt kan være tidspunktet for når mangelen oppdages, avtaleinngåelsen eventuelt på et annet tidspunkt.⁵⁷

Spørsmålet har nær sammenheng med erstatningskravene som ble behandlet under punkt 3.1, da det kan sies at man står overfor en slags type erstatning for en skadevoldende handling fra den ene avtalepartens side. Den skadevoldende handling kan her ses på som

⁵⁷ I dette henseende er avtalen inngått på det tidspunkt aksepten er kommet til mottakerens kunnskap, jf. det som er sagt om dette under punkt 3.2.3.

det å yte en mangelfull vare. Således kan tidspunktet for når mangelen oppdages utelukkes som løsning på bakgrunn av det som er sagt tidligere om de betingede kravene etter dekl. § 6-2. Mangelen, slik som skaden, forelå på et tidligere tidspunkt, slik at det kun vil bero på tilfeldigheter om kunden oppdager mangelen.

Imidlertid står vi overfor andre mulige tidspunkt, nemlig *avtaletidspunktet* og tiden for *levering av varen*. Ved selve avtaleinngåelsen er det ikke nødvendigvis avklart hvilken vare som skal leveres, altså når det er tale om masseproduserte varer. Med andre ord kan det bero på rene tilfeldigheter om kunden får en feilfri eller mangelfull vare. Skal man da anse kravet for oppstått idet den mangelfulle varen ble levert, eller kan det sies at kravet oppstod allerede ved avtaletidspunktet?

Som under punkt 3.1 vil foreldelsesreglene også her vurderes, da foreldelsesloven inneholder en egen regel om krav oppstått som følge av mislighold, jf. fl. § 3 nr. 2. Fristen begynner her å løpe fra "den dag misligholdet inntreffer", noe som ordlydsmessig avviker fra løsningen for erstatningsansvar utenfor kontraktsforhold i fl. § 9 nr. 2. Ordlyden åpner for at både avtaletidspunktet og leveringstidspunktet kan legges til grunn. Imidlertid angir forarbeidene dette til å være tidspunktet for leveringens.⁵⁸ Samme resonnering følger også av Rt. 2007 s. 1236 A med videre henvisninger.⁵⁹ Begrunnelsen synes å være at det først er på dette tidspunkt at kravet kan gjøres gjeldende, da kjøperen først etter dette tidspunkt kan lide et tap ved at varen er mangelfull.

Til tross for ordlydsforskjellen mellom reglene for mislighold og erstatning, så gir begge bestemmelsene uttrykk for samme prinsipp. Foreldelsesfristen begynner å løpe når den faktiske handlingen som begrunner kravet inntreffer. Den skadevoldende handling er nødvendig for at kravet skal oppstå senere. Leveringen på sin side er det som avgjør at kjøperen får den mangelfulle varen. Som nevnt ovenfor er det ikke sikkert at konkursskyldneren selger den mangelfulle varen før levering finner sted.

Videre kan det også vises til Rt. 1992. s. 504 A (Factoring Finans) hvor en debitor cessus (T) ønsket å motregne etter gbl. § 26 overfor en cesjonar (F) med et krav han hadde mot

⁵⁸ Ot.prp. nr. 38 (1977–1978) s. 53.

⁵⁹ Dommens avsnitt 35-42.

cedenten (S). Sistnevnte krav, Ts krav mot S, var grunnet på S sine mangelfulle ytelser før han gikk konkurs. S sitt factoringsselskap, F, skulle da innfordre hans opprinnelige krav mot T. Villkåret for å kunne kreve motregning etter gbl. § 26 er at den som vil motregne overfor cesjonaren med krav mot cedenten må ha blitt eier av kravet før han fikk kunnskap om cesjonen.⁶⁰ Et sentralt spørsmål i saken ble da om kravet skulle anses oppstått ved avtaleinngåelsen eller ved misligholdet. Førstvoterende med tilslutning fra de øvrige dommere uttalte om dette:

"Selv om misligholdskravene utspringer av avtalen, har de sitt grunnlag i selve misligholdet, og det vil etter min mening være kunstig å anse dem oppstått allerede ved avtaleinngåelsen".⁶¹

Som nevnt tidligere, vil tidspunktet for misligholdet i alminnelighet være ved leveringstidspunktet.

Således har vi to ulike rettsspørsmål, foreldelse for misligholdskrav og tidspunktet for når et krav er oppstått i relasjon til gjeldsbrevloven, hvorpå begge kravene oppstår ved leveringen. Som tidligere blir imidlertid spørsmålet om samme tidspunkt kan legges til grunn i relasjon til dekl. § 6-1.

Den ledende oppfatningen i teorien er at det avgjørende tidspunktet er da avtalen ble inngått.⁶² *Sandvik* begrunner sitt standpunkt ved å vise til dekl. § 7-8 som regulerer den annen parts erstatningskrav dersom boet velger å ikke tre inn i avtalen samt til bestemmelsens forarbeider.⁶³ Etter *Sandviks* oppfatning gjenspeiler forarbeidene en kursendring i forhold til tidligere praksis, hvor krav basert på mislighold hadde selve misligholdet og ikke avtalen som stiftelsesgrunnlag. Imidlertid er det vanskelig å ta forarbeidene til inntekt for et slikt synspunkt, idet disse kun behandler erstatningskrav *som følge av* konkursen. Videre uttales det eksplisitt at øvrige krav grunnet på mislighold, blant

⁶⁰ Se under punkt 2.4 om gbl. § 26.

⁶¹ Rt. 1992 s. 504 på s. 508.

⁶² *Sandvik* s. 114 og Arne Tjaum, *Valuta- og renteswaper*, Oslo 1996 s. 413. For dansk teori vedkommende *Von Eyben & Møgelvang-Hansen* s. 251 og *Munch* s. 302 samt note 163 til den danske Konkursloven § 38.

⁶³ NOU 1972: 20 s. 321.

annet de tilfeller der "skyldnerens ydelse var mangelfull", ikke berøres av utkastet og at disse krav må behandles etter "de vanlige regler om erstatning i kontraktsforhold".⁶⁴

Etter mitt skjønn kan således ikke *Sandviks* begrunnelse anses for å være rettslig holdbar, da det ikke synes mulig å hente noe støtte for hans standpunkt i de kilder det er vist til, heller tvert i mot. Forarbeidene gir ikke veiledning med hensyn til stiftelsestidspunktet for kravet.

Tjaum, som diskuterer situasjonen for swap-avtalers stilling i konkurs med hensyn til motregningsretten i dekl. § 8-1 første ledd, anser også misligholdskravet for å ha oppstått ved avtaleinngåelsen. Han begrunner sitt standpunkt for det første med "at partene primært er forpliktet til å prestere visse ytelser, og subsidiært til å prestere et surrogat – nemlig erstatningen".⁶⁵

For det annet, slik *Sandvik* gjorde, begrunner også *Tjaum* sitt standpunkt etter en analyse av dekl. § 7-8.⁶⁶ Spørsmålet han stiller er hvorvidt bestemmelsen kun omgjør erstatningskravet til dividendekrav eller om den også innebærer at kravet kan benyttes til motregning etter dekl. § 8-1 første ledd. Grunnen til at *Tjaum* oppstiller problemstillingen er fordi dekl. § 7-8 kun sier at kravet skal dekkes som dividendefordring, som nødvendigvis er krav etter dekl. § 6-1, mens dekl. § 8-1 første ledd ikke eksplisitt nevner dividendefordringer, men forholder seg til formuleringen "oppstått før åpningen av bobehandlingen".

Tjaum konkluderer med at krav etter dekl. § 7-8 også kan benyttes til motregning og slår på den bakgrunn fast at kravet må ha oppstått allerede ved kontraktsinngåelsen.⁶⁷

Konklusjonen støtter han også opp mot blant annet norsk teori, herunder *Andenæs* samt sine egne artikler.⁶⁸ *Andenæs* kommer imidlertid ikke frem til denne konklusjonen, men slår heller fast at erstatningskrav basert på mislighold oppstår ved misligholdet, blant annet med

⁶⁴ NOU 1972: 20 s. 321.

⁶⁵ *Tjaum (1996)* s. 405.

⁶⁶ *Tjaum (1996)* s. 409-412.

⁶⁷ *Tjaum (1996)* s. 411-412. Slik også *Sæbø* s. 432 som nevnt under punkt 2.3 i nærværende avhandling.

⁶⁸ *Tjaum (1996)* s. 412 med henvisning til Mads Henry Andenæs, *Konkurs*, Oslo 1993 s. 314, Arne Tjaum, "Valutaterminkontrakten. En rettslig analyse, særlig av kontraktens stilling i konkurs.", *Det nye pengesamfunnet, Rapport nr. 9*, Oslo 1990 og Arne Tjaum, "Valuta- og renteswaper", *Det nye pengesamfunnet, Rapport nr. 19*, Oslo 1991.

henvisning til Rt. 1992 s. 504 A.⁶⁹ Riktignok slår også *Andenæs* fast at krav etter dekl. § 7-8 kan benyttes til motregning, men går ikke så langt som å si at alle krav grunnet på mislighold har oppstått allerede ved kontraktsinngåelsen.

Forklaringen på *Tjaums* konklusjon kan sies å være at han går fra et generelt syn på erstatningskrav som følge av mislighold i konkurs og over til den spesielle erstatningsbestemmelsen i dekl. § 7-8. Hans fremsatte løsning kan nok forsvares i relasjon til dekl. § 7-8, da det ikke foreligger noe alternativt tidspunkt å legge til grunn annet enn kontraktsinngåelsen. I relasjon til denne bestemmelsen kan jo ikke levering ha skjedd ennå. For de alminnelige krav på bakgrunn av mislighold, er det, etter mitt skjønn, derfor vanskelig å finne støtte for en så generell regel bare på bakgrunn av dekl. § 7-8.

Hva angår *Tjaums* første begrunnelse, er det også vanskelig å legge denne til grunn på bakgrunn av det som er sagt i Rt. 1992 s. 504 A hvor det betegnes som kunstig å legge avtaletidspunktet til grunn. I sin konklusjon oppsummerer *Tjaum* med å avvise dommen for det første fordi han anser det aktuelle votum for å være et obiter dictum, dernest at den omhandler gbl. § 26. Til dette kan det vises til drøftelsene under punkt 2.4 som viser at kilder på bakgrunn av gbl. § 26 er relevante i relasjon til vårt spørsmål. Videre er det liten tvil om at Høyesteretts uttalelser om rettsspørsmål som ikke angår resultatet ikke kan automatisk tillegges lav vekt. Dette på grunn av at disse uttalelsene gjerne er like gjennomtenkte slik den avgjørende uttalelsen er samt at det aktuelle spørsmålet er blitt prosedert nøye nok.⁷⁰ At spørsmålet er prosedert nøye nok, er det liten tvil om hva angår Rt. 1992 s. 504 A, da begge parter i all hovedsak bygger sin begrunnelse på gbl. § 26, selv om Høyesterett bygger sitt resultat på selve factoringavtalen. Høyesterett valgte likevel å drøfte spørsmålet på bakgrunn av dets prinsipielle betydning.

⁶⁹ *Andenæs* (1993) s. 313. Synspunktet er fulgt opp *Andenæs* (2009) s. 230 som er nyeste utgave.

⁷⁰ *Skoghøy* (2002) s. 337-338. Se også Rt. 2004 s. 523 A hvor førstvoterende med tilslutning av 3 dommere kommer med en avsluttende bemerkning vedrørende dekl. § 8-1 første ledd som Høyesterett egentlig ikke hadde anledning til å prøve. Mindretallet, bestående av dommer Gussgard, tilføyer i sitt votum at "Siden saken har vært prosedert i full bredde for Høyesterett, nevner jeg at jeg slutter meg til det førstvoterende har sagt om dekningsloven § 8-1 første ledd" (avsnitt 59). Dette viser at også Høyesterett er av samme oppfatning som *Skoghøy* hva angår verdien av obiter dicta, nemlig at de kan tillegges vekt såfremt spørsmålet har blitt grundig prosedert.

Etter mitt skjønn er det derfor vanskelig å fravike det resultat som Høyesterett fremsetter, altså at tidspunktet for mislighold legges til grunn.

En annen løsning er lagt til grunn i kommentaren til den danske konkursloven hvor det henvises til en dom fra den danske Højesteret om motregning i konkurs.⁷¹

Saksforholdet her var at en kakefabrikk (K) hadde inngått en avtale med en margarinprodusent (S) om løpende levering av "røremargarine". Noen måneder etter avtaleinngåelsen ble S underlagt betalingsstans og ytterligere noen måneder senere ble det erklært konkurs. Som følge av at K måtte foreta dekningskjøp, anmeldte denne krav inn i boet til motregning.

Højesteret la til grunn at kravet var oppstått på det tidspunkt avtalen ble inngått.⁷² Som en konsekvens av dette var ikke K berettiget til å motregne med sitt erstatningskrav etter den danske konkursloven § 42, stk. 2, idet partene var enige om at S sitt krav først hadde oppstått etter boåpningen. Resultatet ble begrunnet i "almindelige obligationsretlige prinsipper".

Som nevnt under punkt 2.3 omhandler reglene om motregning i konkurs den samme grensedragningen om når et krav anses for å være oppstått, slik at dommen på dette punkt må anses som relevant i relasjon til vårt spørsmål. Hva angår det faktum at den omhandler dansk rett, vises det til punkt 2.1 hvor jeg har vist til at danske kilder vil kunne være relevante.

Imidlertid er det vanskelig å støtte seg opp mot Højesterets argumentasjon da resultatet begrunnes i alminnelige obligasjonsrettslige prinsipper. Som vist ovenfor i relasjon til foreldelse og gjeldsbrevloven er stiftelsestidspunktet ikke ansett for å være ved avtaleinngåelsen, selv om begge disse spørsmålene også sorterer under obligasjonsretten. Videre er dommens faktum noe avvikende med hensyn til vårt spørsmål idet den ikke omhandler mangelfulle ytelser, men et erstatningskrav som følge av betalingsstansen og konkursen. Dette kan på sin side sammenlignes med *Tjaum* sitt synspunkt angående dividendekrav på bakgrunn av deknl. § 7-8 som nevnt ovenfor.

⁷¹ Note 163 til den danske Konkursloven viser til U. 2000 194H.

⁷² U. 2000 194H side 197.

Dommens resultat og argumentasjon bør derfor ikke kunne tas til inntekt for en generell regel om avtalebaserte krav stilling i konkurs.

Systembetraktninger taler også sterkt i retning av å legge til grunn leveringstidspunktet som avgjørende, idet det da vil være samsvar mellom deknl. § 6-1, gbl. § 26 og fl. § 3 nr. 2. Hva angår hensynet til bevisførselen som ble drøftet under punkt 3.2.3, gjør ikke dette seg gjeldende i like stor grad når det kommer til sontringen mellom avtaletidspunktet og leveringstidspunktet. Avtaletidspunktet er riktignok noe enklere å fastslå, men leveringstidspunktet vil også enkelt kunne tidfestes. Dette i motsetning til tidspunktet for når en løftemottaker får kunnskap om løftet.

På denne bakgrunn bør, i relasjon til mangelfulle ytelser, leveringstidspunktet legges til grunn som tidspunktet for når kravet anses som oppstått.

Sontringen mellom levering og avtaleinngåelsen i relasjon til det foreliggende spørsmål vil nok sjeldent oppstå i praksis.⁷³ Dersom man legger til grunn leveringstidspunktet som gjeldende, vil kravet uansett kunne anmeldes som dividendekrav dersom leveringen skjer før konkursåpning. Avtaleinngåelsen skjedde tross alt på et enda tidligere tidspunkt. Etter at konkursskjennelse er avsagt og levering enda ikke har skjedd, vil det heller bli et spørsmål om boets rett til å tre inn i konkursskyldnerens avtaler og videre om medkontrahentens hevingsrett, jf. det som er sagt under punkt 3.2.2.

Skulle ytelsen senere vise seg å være mangelfull, vil et krav som oppstår som følge av dette måtte dekkes som massekrav, jf. deknl. § 7-4 første ledd første punktum som fastslår at boet blir "berettiget og forpliktet på avtalens vilkår". Altså vil boet, på lik linje med enhver vareleverandør, være forpliktet til å levere en mangelfri ytelse og dermed stå ansvarlig for eventuelle krav på misligholdsbeføyelser. Problemstillingen har imidlertid betydning med hensyn til analysen som foretas under punkt 4 om den generelle regelen.

⁷³ Det må her presiseres at vi står overfor tilfeller der konkursskyldneren er den som leverer den mangelfulle ytelsen. Dersom det er den annen part som leverer ytelsen, står vi ikke lengre overfor et problem i relasjon til deknl. § 6-1, men til deknl. § 2-2 som behandler konkursboets beslagsrett, i dette tilfelle om konkursboet kan ta beslag i det misligholdskrav konkursskyldneren har mot den annen part.

3.2.4.2 Krav på bakgrunn av forsinkede ytelser

En kjøper har krav på at motytelsen fra selger kommer ham i hende på det tidspunkt som følger av avtalen. Skjer ikke levering ved avtalt tidspunkt, foreligger det mislighold fra selgers side og kjøperen kan utøve misligholdsbeføyelser.⁷⁴ Når kan man da si at kravet som følger av misligholdsbeføyelsene, eksempelvis et krav på erstatning for dekningskjøp, har oppstått?

Som for de mangelfulle ytelsene er det mulig å oppstille alternativer til når kravet skal anses stiftet. Disse vil i grunn være de samme alternativene, altså *avtaletidspunktet*, *leveringstidspunktet* samt *tidspunktet for når mangelen oppdages og kravet gjøres gjeldende*.

Selv om kravet vanskelig vil kunne beregnes allerede ved de to første tidspunktene, vil det samsvare dårlig med de tidligere drøftelsene å sette stiftelsestidspunktet til når mangelen oppdages og når kravet gjøres gjeldende. Som nevnt under punkt 3.2.4.1 om de mangelfulle ytelsene, taler prinsippet i dekl. § 6-2 for at man ikke lar slike "betingelser" være avgjørende for om kravet skal anses stiftet eller ei.

For de mangelfulle ytelsene var både avtaletidspunktet og leveringstidspunktet aktuelle alternativer. Hva angår de forsinkede ytelsene, så har disse på sin side enda sterkere tilknytning til det avtalte leveringstidspunktet. Det er først ved at selgeren leverer varen senere enn dette at han har misligholdt avtalen, noe som gjør det vanskelig å trekke stiftelsestidspunktet lengre bakover i tid til avtaletidspunktet.

De øvrige argumenter som nevnt i relasjon til mangelfulle ytelser gjør seg også gjeldende. For det første er også dette i samsvar med foreldelsesreglene, da forarbeidene til fl. § 3 nr. 2 med tanke på levering legger til grunn det opprinnelige leveringstidspunktet som utgangspunkt for foreldelsesfristen.⁷⁵ For det annet er dette også sammenfallende med rettsregelen som ble lagt til grunn i Rt. 1992 s. 504 A om stiftelsestidspunktet for krav i relasjon til gbl. § 26. Her ble kravet ansett oppstått ved "misligholdet", noe som for forsinkelsestilfellene må sies å være ved det avtalte leveringstidspunktet. Selgeren misligholder først avtalen ved å levere varene senere enn dette.

⁷⁴ Som eksempel er dette for forbrukerkjøp regulert i lov om forbrukerkjøp 21. juni 2002 nr. 34 § 19.

⁷⁵ Ot.prp. nr. 38 (1977–1978) s. 53.

Endelig taler de nevnte systembetragtninger sterkt for å ikke fravike regelen som ble lagt til grunn under punkt 3.2.4.1 om mangelfulle ytelser. Det mest hensiktsmessige er å sette kravets stiftelsestidspunkt generelt ved det avtalte leveringstidspunktet for å ha mest oversiktlige regler på området.

Alt i alt er det lite som taler for en avvikende regel i forhold til de mangelfulle ytelsene, så det opprinnelige leveringstidspunktet bør anses som gjeldende rett for når kravet anses oppstått i relasjon til konkurs.

Som under punkt 3.4.2.1 står vi også her overfor en problemstilling som kun vil ha betydning i praksis der det opprinnelige leveringstidspunktet var fastsatt til å være i tiden etter at konkursskjennelse er avsagt. Da vil det, som tidligere, heller bli et spørsmål om boet skal tre inn i avtalen eller ikke. Dersom leveringstidspunktet var før åpningen av bobehandlingen, blir det ikke spørsmål om det er avtaleinngåelses- eller leveringstidspunktet som skal legges til grunn, idet begge disse tidspunktene fant sted før boåpning.

3.2.5 Krav på bakgrunn av tredjemannskonflikter

En tredjemannskonflikt kan oppstå i to relasjoner, nemlig hjemmelsmannskonfliktene og dobbeltsuksjesjonstilfellene.

Hjemmelsmannskonfliktene karakteriseres ved at en person (A) har solgt videre en ting uten å være dens rettmessige eier. For eksempel har en byggearbeider solgt en av entreprenørens heisekraner uten tillatelse fra sistnevnte. Det oppstår da en tvist mellom den egentlige eier (H) og kjøperen av tingen (B), i dette tilfellet entreprenøren og kjøperen. Dette i motsetning til dobbeltsuksjesjonskonfliktene hvor en person (A) selger samme ting to ganger, eksempelvis selger en person sykkelen sin til to forskjellige kjøpere. Den tingsrettslige tvisten om eiendomsretten blir da mellom de to "nye" eierne (B og S).

Av hensyn til avhandlingens omfang og de mange spørsmål som kan oppstå for hver enkelt konflikt vil det her avgrenses til en dobbeltsuksjesjonskonflikt hvor konkursskyldneren (A) ved gyldig avtale har solgt en sykkel to ganger, først til B så til S, for deretter å gå konkurs. S overtar besittelsen av sykkelen i god tro om at konkursskyldneren var riktig eier og skal

tingsrettslig sett ha ervervet eiendomsretten til den, jf. godtroervervloven⁷⁶ § 1 nr. 1.⁷⁷

Imidlertid har den første kjøperen (B) lidt et tap idet han har betalt vederlag for sykkelen uten å få eiendomsretten til den. Vi forutsetter her at B har sitt erstatningskrav på det rene selv om han ikke skaffet seg rettsvern umiddelbart etter kjøpet.

Innledningsvis kan det oppstilles hvilke alternative tidspunkt kravet kan ha oppstått på. Det kan være allerede *da A inngikk avtale med B, når han senere inngår avtale med S, når levering skjer* (og S oppnår rettsvern for eiendomsretten til sykkelen) samt *når krav fremsettes av B* eller *når dom i enten den tingsrettslige eller erstatningsrettslige saken faller*.

Tidspunktene for når krav fremsettes og når begge domsavgjørelsene faller, kan umiddelbart forkastes på bakgrunn av det som er sagt tidligere om misligholdskrav under punkt 3.2.4. En dom eller en fremsettelse av kravet er ikke annet enn faktiske hendelser som konstaterer at det foreligger et krav, da kravet må ha oppstått på et tidligere tidspunkt.

Videre kan tidspunktet for når avtalen mellom A og B forkastes idet det vanskelig kan sies å foreligge et erstatningsbetingende forhold før tingen er solgt videre. De naturlige stiftelsestidspunkt er derfor enten tidspunktet for når *avtale med S om videresalg inngås* eller *tidspunktet for overlevering til S*.

På den ene siden er det god grunn til å fortsatt holde på leveringstidspunktet til S som det avgjørende tidspunkt slik det har blitt drøftet i avsnittene over under punkt 3.2.4. På den måten får man en sammenheng i jussen på området. Dette støttes også opp av bestemmelsen i kjøpsloven⁷⁸ § 41 om vanhjemmel, altså der en vare blir solgt hvorpå en tredjemann har rettigheter (panterett, bruksrett eller eiendomsrett) til tingen.

Bestemmelsens første ledd første punktum slår her fast at reglene om mangler gjelder. Dette vil imidlertid kun ha betydning for S' eventuelle erstatningskrav, idet B aldri mottar tingen med vanhjemmel. Her er det jo S som har fått den overlevert til seg.

⁷⁶ Lov om godtroerverv av løsøre 2. juni 1978 nr. 37.

⁷⁷ For nærmere om de tingsrettslige spørsmålene vises det til Thor Falkanger og Aage Thor Falkanger, *Tingsrett*, 6. utgave, Oslo 2007 s. 620ff.

⁷⁸ Lov om kjøp 13. mai 1988 nr. 27.

På den annen side kan det bemerkes at den dynamiske tingsrett, i motsetning til obligasjonsretten, har et mer formelt preg. Med dette menes at det ikke er en faktisk feil som begrunner erstatningskravet slik det er ved "vanlige mangler", men en hjemmelsmangel. Feilen ved tingen, altså hjemmelsmangelen, eksisterer allerede ved tidspunktet for avtale om videresalg, noe det ikke nødvendigvis gjør i tilfellene som ble vurdert under punkt 3.2.4. B sitt erstatningskrav kan da sies å være oppstått allerede ved at A inngår avtale om videresalg.

Likevel bør ikke tidspunktet for overlevering helt forkastes. Det er denne handlingen etterfulgt av besittelse, i kombinasjon med de øvrige vilkårene for godtroerverv, som gir S rettsvern for sitt krav og dermed eiendomsretten til tingen. Kravet på erstatning som følge av dette vil derfor være betinget av at rettsvern oppnås. Dette vil også føre til sammenheng mellom rettsområdene, idet det er tidspunktet for rettsvern som i øvrige henseender er avgjørende i den dynamiske tingsrett.

Imidlertid er det dårlig sammenheng å la kravet i dette tilfellet oppstå på et senere tidspunkt fordi en betingelse ennå ikke er inntrådt. I de foregående drøftelsene har det jo blitt lagt vekt på at betingede krav nødvendigvis har oppstått på et tidligere tidspunkt på bakgrunn av regelen i deknl. § 6-2.

Løsningen i dette tilfellet vil således være mindre klar enn den har vært under de tidligere punktene. Likevel synes det som mest i samsvar med de øvrige drøftelsene å legge til grunn tidspunktet for når avtalen med S inngås som avgjørende.

3.3 Krav basert på dom

Vi skal her se nærmere på tilfellene der konkursskyldneren har opptrådt som part i en sak for domstolene i tiden før og under konkursen. Aktuelle krav som kan springe ut av en slik situasjon er for eksempel krav på saksomkostninger og krav på bøter for å ha begått en straffbar handling. Saksomkostnadene er en følge av at saken bringes inn for domstolene mens bøter for straffbare handlinger kan dateres tilbake til tidspunktet for den straffbare handlingen. Kan disse tidspunktene legges til grunn?

3.3.1 Krav på saksomkostninger

Tvisteloven § 20-2 inneholder flere grunnlag for at en part i en sivil sak kan kreve erstattet sine kostnader i forbindelse med en prosess. Hovedregelen finner vi i paragrafens første ledd hvor det heter at den part som vinner saken kan kreve erstattet saksomkostningene. Samme hovedregel finner man også i straffeprosessloven⁷⁹ §§ 436 og 438 hvor det heter at frifinnelse gir siktede krav på å få erstattet saksomkostningene mens staten får samme krav dersom siktede dømmes. For begge regelsettene kan det gjøres unntak dersom enkelte vilkår er oppfylte, jf. tvisteloven § 20-2 (3) og de nevnte bestemmelsene i straffeprosessloven. I denne drøftelsen vil det imidlertid avgrenses til hovedreglene, altså der parten har krav på full dekning av sakens omkostninger.

Spørsmålet som må stilles i relasjon til dekl. § 6-1 er når et krav på saksomkostninger oppstår. Det kan hende at saken fortsatt verserer for rettsystemet idet konkurskjennelse avsies, dom i saken enda ikke er avsagt eller denne ikke har fått rettskraftsvirkninger idet ankefristen ikke har gått ut. Det gjøres her et skille mot de tilfeller der konkursboet trer inn som part i saken, da kravet i så tilfelle må anses som en massefordring.

Flere stiftelsestidspunkt er aktuelle. Skal man anse kravet for oppstått idet stevning eller tiltale innleveres for domstolen, idet dom til slutt blir avsagt eller må man datere det helt tilbake til når grunnen for at sak reises oppsto?

Teorien tar til orde for at det i anledning saksomkostnader må oppstilles et skille mellom sivile saker og straffesaker.⁸⁰ For de sivile sakene må omkostningskravet anses oppstått ved saksanlegget, altså stevningen, mens for straffesakene anses kravet oppstått allerede ved foretakelsen av den straffbare handlingen. For løsningen vedrørende straffesakene begrunner *Hagerup* sitt standpunkt i to eldre departementsskriv, mens *Munch* viser til en dansk høyesterettsdom.⁸¹ Ingen av forfatterne gir noen ytterligere begrunnelse. For omkostningskravet ved sivile saker er det ikke oppgitt noen referanser og heller ingen begrunnelse for løsningen.

⁷⁹ Lov om rettergangsmåten i straffesaker 22. mai 1981 nr. 25.

⁸⁰ *Hagerup* s. 73. For dansk retts vedkommende, se *Munch* s. 303.

⁸¹ Disse dokumentene har ikke vært å oppdrive, men referansene er dept. skr. 28. april 1832 og 15. oktober 1877 samt U. 1913 481H.

Et spørsmål som reiser seg da er om det foreligger spesielle grunner som tilsier at eksempelvis saksomkostninger i forbindelse med en erstatningssak skal bedømmes annerledes enn straffesakene. En straffbar handling kan ofte føre med seg et erstatningskrav og det kan tenkes at sakene blir behandlet hver for seg. Er det da naturlig å la saksomkostningskravet for erstatningssaken være stiftet ved saksanlegget mens saksomkostningskravet for straffesaken er ved foretakelsen av den straffbare og også erstatningsbetingende handlingen?

Tar man først for seg de sivile sakene, kan en mulig begrunnelse være det frivillige aspektet som ligger bak disse. Ingen tvinger skadelidte/fornærmede til å kreve sitt tap dekket, noe som kan gjøre det unaturlig å anse saksomkostningskravet for oppstått allerede ved det forholdet som er grunnen til at sak reises. Dette står i motsetning til straffesakene hvor hovedregelen er at det skal reises sak dersom det foreligger et straffbart forhold.⁸²

Et annet argument som kan begrunne et skille er at det normalt vil være vanskeligere å fastslå et bestemt tidspunkt for når forholdet som begrunner saksanlegget i en sivil sak inntraff. Hvor gikk terskelen for at saksøker skulle reise sak? Dette kan undertiden også være tilfelle for straffesakene, men her har man en nøyaktig terskel for når en straffbar handling anses å foreligge, nemlig det enkelte straffebud. Rettstekniske hensyn taler således i retning av at man må operere med et skille mellom sivile saker og straffesaker.

Ser man deretter nærmere på spørsmålet om erstatningssaker og straffesaker skal behandles ulikt, er det heller rettsteknisk sett best at disse sakene må behandles likt. Altså bør saksomkostningskravet anses oppstått samtidig for disse sakene dersom de stammer fra samme handling. Imidlertid vil rettstekniske hensyn også tale for å ikke ha et skille mellom de sivile sakene. Selv om det sannsynligvis ikke kan være samme stiftelsestidspunkt for saksomkostningskravet i sivile saker og straffesaker, er det enda mindre som taler for å sette opp et ytterligere skille innenfor de sivile sakene. Dette ville i så fall vært med på å skape dårlig sammenheng i jussen.

⁸² Her tas det ikke hensyn til ordningen etter straffelovgivningen slik den er i dag hvor enkelte straffbare handlinger kun kan pådømmes dersom det foreligger påtalebegjæring. Ved den nye straffeloven vil dette systemet uansett falle bort, jf. straffeprosessloven § 62a (ikke i kraft).

Det må dermed antakeligvis gjøres et skille mellom sivile saker, hvor sakskostnadskravet oppstår ved saksanlegget, og straffesakene, der sakskostnadskravet oppstår allerede ved utføringen av den straffbare handlingen. Som drøftelsen nedenfor vil vise, er det imidlertid behov for å ta ytterligere hensyn i forbindelse med straffesakene. Dette nødvendiggjør at sakskostnadskravet for straffesaker først kan meldes inn i boet etter at saken er avgjort ved rettskraftig dom.

3.3.2 Krav på bøter

Et annet spørsmål er når statens krav på bøter har oppstått hvis dom for kravet først avsies etter at konkurskjennelse er avsagt. Skal kravet anses oppstått idet tiltalebeslutning tas ut, når dom i saken faller eller skal man legge til grunn årsaken til kravet, altså den straffbare handlingen, som stiftelsestidspunkt. Det kan her presiseres at bøter skiller seg fra de øvrige krav som er drøftet i den forstand at de anses som etterprioriterte fordringer etter dekl. § 9-7 nr. 4 bokstav b i motsetning til de øvrige fordringer som har vært alminnelige konkursfordringer etter dekl. § 9-6. De må likevel oppfylle kravet i dekl. § 6-1, da de fremdeles er en type dividendekrav, jf. formuleringen i dekl. § 9-7 første ledd om at fordringer "under samme nummer har innbyrdes lik rett".

På den ene siden vil det kunne argumenteres for at kravet ikke har oppstått før dom er avsagt fordi konkursskyldneren må anses som uskyldig frem til at domstolen ved rettskraftig dom har funnet ham skyldig, jf. den såkalte uskyldspresumsjonen i EMK⁸³ artikkel 6 nr. 2. Det vil da kunne være feil å legge til grunn samme synspunkt som ved drøftelsene ovenfor hvor betingede krav har blitt ansett stiftet tidligere.

Dersom man ser bort fra denne retten siktede har til å bli ansett som uskyldig, er det naturlig å trekke linjer til erstatningsretten. Kravet ble her til ved den skadevoldende handling, jf. punkt 3.1, noe som må kunne ha overføringsverdi til spørsmålet om bøter. Bøtene har riktignok ikke til hensikt å dekke statens tap, men har en mer preventiv og straffende effekt. Likevel er den faktiske bakgrunn for kravet i stor grad sammenfallende.

⁸³ Den europeiske menneskerettighetskonvensjon 4. november 1950, inntatt i lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett 21. mai 1999 nr. 30 med forrang foran øvrig norsk lovtekst, jf. loven § 3, jf. § 2 nr. 1.

Samme synspunkt er lagt til grunn i den svenske proposisjonen til ny konkurslov hvor det heter:

"En skuld avseende böter, där domen ännu inte vunnit laga kraft vid tidpunkten för rättshandlingen ... kan således beaktas vid nackdelsbedömningen".⁸⁴

Hva angår argumentet om at tiltalte må anses som uskyldig frem til at endelig dom er avsagt, kan det også trekkes linjer til erstatningsretten, da kravet ikke blir dekket med mindre retten finner at det foreligger sannsynlighetsovervekt. Dette er likevel ikke til hinder for at man anser kravet som oppstått på et tidligere tidspunkt. Spørsmålet som må stilles er da om uskyldspresumsjonen innskrenker muligheten for å melde inn kravet i boet før rettskraftig dom i saken foreligger.

Et av de sentrale momentene ved EMK artikkel 6 nr. 2 er at idømmelse av straff skal skje ved en kompetent domstol samt oppfylle visse krav til rettergangen, jf. artikkel 6 nr. 1. Kan det da anses som en forhåndsdomming av tiltalte dersom man tillater at staten anmelder bøtekravet i boet før dom i saken er avsagt? Ettersom siktede ennå ikke er funnet skyldig av en kompetent domstol, noe en bostyrer i et konkursbo ikke kan anses for å være, må nok spørsmålet besvares bekreftende. Det må derfor, etter alt å dømme, oppstilles et krav om at straffesaken mot konkursskyldneren har blitt avgjort ved rettskraftig dom før bøtekravet kan meldes inn i boet.

Dette kan likevel ikke være til hinder for at bøtene, etter at rettskraftig dom i saken er avsagt, kan anses for å ha oppstått på et tidligere tidspunkt. Dersom siktede i løpet av konkursbehandlingen blir funnet skyldig ved rettskraftig dom, vil det ikke støte mot prinsippet uskyldspresumsjonen representerer, nemlig at han er uskyldig frem til rettskraftig dom foreligger.

Endelig kan det sies at det vil skape sammenheng for straffesakenes del dersom bøtene anses oppstått ved utføringen av den straffbare handlingen på samme linje som saksomkostningene for straffesakene. Bøter må således anses oppstått ved foretakelsen av

⁸⁴ Prop. 1986/87: 90 s. 124.

den straffbare handlingen med den begrensning at kravet ikke kan meldes i boet før rettskraftig dom i saken foreligger.

3.4 Skattekrav

Ethvert skattesubjekt må skatte av den skattepliktige inntekt det har. Problemstillingen som oppstår i relasjon til konkurs er når myndighetenes krav mot skattesubjektene oppstår. Må ligningsvedtak være fattet eller kan kravet anses som oppstått på et tidligere tidspunkt, eksempelvis allerede ved at den skattepliktige inntekten inntjenes?

Høyesterett antar det siste standpunktet, altså at offentlig vedtak ikke er nødvendig for å la kravet anses som oppstått. I Rt. 1949 s. 743 A var saksforholdet at en person hadde gått konkurs i etterkant av annen verdenskrig. Skattemyndighetene anså seg selv som berettiget til å anmelde sitt krav på inntektsskatt i konkursboet, noe boet bestred idet ligningsvedtaket ble truffet lang tid etter åpningen av bobehandlingen.

Førstvoterende presiserer at det ikke foreligger skrevne rettskilder på området, men mener at det vil "føre til urimelige resultater" dersom det må kreves ligningsvedtak for at kravet skal kunne anmeldes i boet. Begrunnelsen for dette er:

"Når den skattbare inntekt først er ervervet – og det er som nevnt her foregått før konkursåpningen – oppstår skattekravet uten noen medvirkning fra skyldnerens side ..."

og

"Det avgjørende synes å måtte være at det allerede ved inntektens ervervelse er på det rene at den skal beskattes ..."⁸⁵

Høyesterett slår her fast en klar hovedregel om at det er realiteten som teller for avgjørelsen av når et krav er oppstått. Dette samsvarer godt med de tidligere drøftelsene om at man må se hen til kravets reelle stiftelsestidspunkt og ikke når det kan gjøres gjeldende utenfor en konkurs.

Dette er også i samsvar med det skatterettslige begrepet "innvinning" som benyttes for å bestemme "på hvilket tidspunkt bedømmelsen av skatteplikten skal finne sted".⁸⁶ For

⁸⁵ Dommens side 745.

personinntekter, slik forholdet var i dommen, anses disse for å være innvunnet "etter hvert som arbeidsinnsatsen utføres og kravet på vederlag dermed opptjenes".⁸⁷ Dette taler for å legge Høyesteretts resultat til grunn, da det vil være fordelaktig å legge til grunn en tilsvarende forståelse mellom de to tilfellene. Dersom det viser seg at det foreligger skatteplikt når man går tilbake til dette tidspunktet, vil det være unaturlig å si at skattekravet oppsto på et senere tidspunkt.

Denne og Høyesteretts begrunnelse kan også søkes dekket av dekl. § 6-2 om betingede krav, da skattekravet er betinget av et ligningsvedtak for å kunne inndrives utenfor konkurs. Teorien legger også til grunn en slik forståelse, og anser skattekrav som oppstått ved tidspunktet for når den skattepliktige inntekt er innvunnet av skyldneren.⁸⁸ Fordring på ubetalt skatt kan således anmeldes som dividendefordring i konkurs dersom grunnlaget for skattekravet fant sted før åpningen av bobehandlingen.

3.5 Kausjons- og regresskrav

Ikke sjeldent har konkursskyldneren kausjonert for et krav i forkant av konkursen, eventuelt kausjonert solidarisk for et krav, såkalt solidarikausjon hvor to eller flere personer kausjonerer solidarisk for samme krav.⁸⁹ Fra disse tilfellene kan det oppstå flere typer krav. Her vil det imidlertid først fokuseres på tilfellet der en kreditor vil gjøre gjeldende konkursskyldnerens kausjonsansvar. Deretter vil det ses nærmere på situasjonen der en av konkursskyldnerens medkausjonister i et solidarikausjonsforhold gjør gjeldende et regresskrav mot førstnevnte. Dette kravet kan søkes dekket dersom medkausjonisten har fått kausjonsansvaret gjort gjeldende mot seg, og han ikke har mulighet til å søke dekning fra den egentlige debitor for kravet. For ordens skyld presiseres det her at det ikke vil gjøres et skille mellom selvskyldnerkausjoner og simple kausjoner.⁹⁰

Hvis vi først ser på det "vanlige" kausjonskravet, altså der konkursskyldneren har kausjonert for et krav og kausjonsansvaret gjøres gjeldende etter åpningen av bobehandlingen, kan det

⁸⁶ Frederik Zimmer, *Lærebok i skatterett*, 6. utgave, Oslo 2009 s. 120-121.

⁸⁷ Zimmer s. 141.

⁸⁸ Andenæs (2009) s. 392 og Sandvik s. 114.

⁸⁹ Se Carsten Smith, *Kausjonsrett*, 3. utgave ved Marianne Olsson og Terese Smith, Oslo 1997 s. 37-38.

⁹⁰ For mer om sontringen vises det til Smith s. 79.

være anledning til å se på dette som nok et betinget krav etter deknl. § 6-2.⁹¹ *Andenæs* anser også en slik regel for å være hjemlet i deknl. § 6-2.⁹² Dividendefordringen skal da settes av etter kkl. § 133 annet ledd frem til det blir klart om kausjonsansvaret gjøres gjeldende. Kravet må således anses stiftet allerede ved inngåelsen av kausjonsavtalen, noe som nødvendigvis vil være før åpningen av bobehandlingen på bakgrunn av regelen om konkursskyldnerens legitimasjon i kkl. § 100 første ledd.

Hva angår regresskrav fra medkausjonister i et solidarkausjonsforhold, fastslår regelen i deknl. § 6-3 at regresskravet har oppstått samtidig med hovedfordringen, altså den fordringen det ble kausjonert for. På bakgrunn av at konkursskyldneren ikke har anledning til å stille kausjon mens konkursbehandlingen pågår, jf. kkl. § 100 første ledd, vil regresskravet nødvendigvis måtte anses som oppstått før åpningen av bobehandlingen.

Altså vil både regresskrav og krav på bakgrunn av kausjonsansvar anses som oppstått idet hovedfordringen oppstår.

Det må her presiseres at dette gjelder såfremt kausjoneringen ikke kan omstøtes etter reglene i dekningsloven kapittel 5. Videre gjelder det spesielle regler for dividendekravets størrelse ved solidaransvar etter deknl. §§ 8-7 til 8-13.

⁹¹ Slik også *Smith* s. 27 om at kausjonsansvaret generelt er et betinget krav.

⁹² *Andenæs (2009)* s. 392. For dansk retts vedkommende, se *Von Eyben & Møgelvang-Hansen* s. 254 som legger til grunn samme synspunkt på bakgrunn av den danske konkursloven § 147, stk. 2 (tilsvarende deknl. § 6-2).

4. Er det anledning til og behov for å stille opp en generell regel for stiftelsestidspunktet?

Som nevnt i innledningen vil det, på bakgrunn av drøftelsene under punkt 3, undersøkes hvorvidt det er mulig å oppstille en generell regel for når et krav kan anses oppstått i relasjon til deknl. § 6-1. Først vil det imidlertid være hensiktsmessig å vurdere behovet for en slik regel.

4.1 Har vi behov for en generell regel om stiftelsestidspunktet?

Drøftelsen under punkt 3 har vist at deknl. § 6-1 i seg selv gir liten veiledning for når et krav skal anses oppstått. De enkelte konklusjonene har i stor grad vært basert på slutninger fra tilstøtende rettsområder, reelle hensyn, enkelte synspunkter i den juridiske teori og i særlig grad prinsippet i deknl. § 6-2 idet kravene har vært ansett som betinget frem mot tiden de kan gjøres gjeldende utenfor en konkurs. Er det da hensiktsmessig å stille opp en generell regel for spørsmålet, eller vil den beste løsningen være å fortsatt basere de enkelte løsninger på de ovennevnte kildene?

Et argument som taler i retning av å oppstille en generell regel er at det, naturlig nok, vil kunne være enklere å fastslå stiftelsestidspunktet. Drøftelsene under punkt 3 er, som nevnt, ikke uttømmende, altså vil det måtte foretas lignende drøftelser for andre typer krav som ikke er behandlet i avhandlingen her og som det kanskje eksisterer enda færre kilder rundt. Dette leder oss videre til det andre argumentet som er at en generell regel vil være med på å skape sammenheng i rettstilstanden rundt deknl. § 6-1 slik at de enkelte stiftelsestidspunktene bygger på samme grunntanker. Dersom en slik grunntanke ikke finnes, kan det likevel være en fordel å "tvinge" kravene inn under et slikt kriterium for å oppnå sammenheng.

Imidlertid kommer også her det som kan sies å være den sterkeste innvendingen mot en generell regel. Hvor mange ulike aspekter ved kravene skal man se bort fra? De enkelte drøftelsene i punkt 3 viser at et krav kan bygges på flere forskjellige omstendigheter noe som igjen medfører at det vil være vanskelig å slå fast en generell regel uten at man "skjærer gjennom" ulikhetene mellom kravene. Antakeligvis må det nokså sterke argumenter til for at

man skal anerkjenne en slik gjennomskjæring, noe det sannsynligvis ikke foreligger for vårt spørsmål.

Svaret på om vi har behov for en generell regel kan således ikke besvares med et ubetinget ja eller nei, da det finnes både fordeler og ulemper. Imidlertid kan en mulig løsning være en mellomting i form av en retningslinje, noe som vil vurderes nærmere nedenfor.

4.2 Finnes det noen fellestrekk ved de ulike stiftelsestidspunktene?

Som nevnt ovenfor har de enkelte løsningene i punkt 3 i stor grad basert seg på en tanke om at de enkelte kravene på en eller annen måte er betinget. Dette berettiger at de anmeldes i boet, særlig på bakgrunn av hensynene som ligger bak dekl. § 6-2.

Et trekk som preger de fleste tidspunktene er at de fremstår som avgjørende for at kravet vil oppstå i fremtiden. Dette fremtrer klart for erstatningskravene under punkt 3.1, hvor den skadevoldende handlings opphør er den hendelse som utløser de øvrige erstatningsvilkårene (skaden medfører et tap hos skadelidte). Samme resonnement kan også legges til grunn for kravet på bøter da det egentlig er samme situasjon man står overfor. En handling eller unnlatelse kan senere vise seg å berettige et krav mot gjerningsmannen, hvorpå handlingen eller unnlatelsen er hovedårsaken til at kravet senere kan fremsettes.

For kravene basert på mangelfulle ytelser under punkt 3.2.4.1 har kravet riktignok en historikk som strekker seg tilbake til avtaletidspunktet, altså er det ikke nødvendigvis slik at den første hendelsen i årsaksretten er stiftelsestidspunktet. Her er det leveringens som gjør at kravet oppstår i fremtiden da det først her blir klart at det selges en mangelfull vare. Sett opp mot erstatnings- og bøtekravene har de til felles at tidspunktene refererer seg til hovedårsaken for kravet.

En slik tanke om hovedårsaken for kravet kan også legges til grunn overfor de øvrige kravene som drøftes under punkt 3. Ved de forsinkede ytelsene er tidspunktet for avtalt levering tidspunktet som står sentralt i spørsmålet om når ytelsen er misligholdt. Ved tredjemannskonfliktene er det samme tanke, nemlig at kravet ikke kan oppstå før konkursskyldneren inngår avtale med S.

For saksomkostningene var grunnlaget ulikt for sivile saker og straffesaker. Dette på bakgrunn av at saksomkostningene først kunne oppstå ved saksanlegget for de sivile sakene idet ingen tvinger saksøker til å ta ut stevning. Altså er tidspunktet for når han anlegger sak avgjørende for om kravet oppstår eller ikke. For straffesakene er det mer klart at sak skal reises, slik at hovedårsaken for sakskostnadskravet ble ansett å være ved foretakelsen av den straffbare handlingen.

Skattekravet ble ansett å ha oppstått ved innvinningen av den skattepliktige inntekten, da innvinningen er avgjørende for om skatt skal ilegges eller ikke. Altså var dette hovedårsaken for kravet.

Kravene som skiller seg ut blant mengden er kravet på motytelse som ble drøftet under punkt 3.2.3 samt kausjons- og regresskravene som ble drøftet under punkt 3.5. For kravene på motytelse er både det første tidspunktet i hendelsesrekken og hovedårsaken bak kravet tidspunktet for når løftet ble avsendt fra konkursskyldneren, ikke tidspunktet for når mottakeren får kunnskap om det slik løsningen ble. Dette spørsmålet er imidlertid nokså forskjellig fra de øvrige drøftelsene som ble foretatt under punkt 3. Her var det tale om noe så grunnleggende som når en avtale skal anses som bindende i relasjon til deknl. § 6-1, i motsetning til de øvrige drøftelsene som omhandlet når et krav faktisk skal anses som stiftet. For kausjons- og regresskravenes del må hovedårsaken for kravet anses å være tidspunktet for når kausjonsavtale ble inngått. Imidlertid er disse kravene særskilt regulert i loven, noe som tyder på at det var særlig behov for lovregulering på dette punktet. Således er det liten grunn til å se bort fra muligheten om at man kan oppstille fellestrekk ved de ulike typer krav.

Fellestrekkene for når et krav skal anses oppstått er således tidspunktet for når hovedårsaken for kravet fant sted.

4.3 Kan det utledes en generell regel for når et krav skal anses stiftet?

På bakgrunn av fremstillingen under punkt 4.2 synes det å være anledning til å oppstille en generell regel for når krav skal anses stiftet. I norsk rett har ingen slik regel vært diskutert med unntak av Høyesteretts kjæremålsutvalg sin kjennelse inntatt i Rt. 1999 s. 2073 U. Kjennelsen omhandlet deknl. § 2-2 og retten til å ta utlegg, hvorpå utvalget uttalte følgende om når et krav skal anses stiftet:

"For at et krav skal anses oppstått, er det tilstrekkelig at det er oppstått en rettslig begrunnet betalingsforpliktelse. Fordringen trenger ikke være fastslått eller være kommet til uttrykk på noen bestemt måte."⁹³

Kjæremålsutvalget begrenser ikke sin uttalelse til kun å gjelde for deknl. § 2-2. Videre viser et søk på Lovdata (april 2011) at avgjørelsen ikke har vært gjenstand for overprøving i senere avgjørelser fra Høyesterett. Utvalget har en annerledes formulering enn det som ble nevnt om hovedårsaken for kravet under punkt 4.2. Det er også usikkert hvorvidt disse to utgangspunktene gir uttrykk for samme regel. Det kan også bemerkes at de norske forfatterne som er nevnt i nærværende avhandling ikke har gitt uttrykk for at det eksisterer en slik felles regel, riktignok med unntak av *Sæbø* som tar utgangspunkt i sitatet fra kjæremålsutvalget for så å bygge videre på det.⁹⁴

I svensk juridisk teori har man også gått langt i å oppstille en generell regel for stiftelsestidspunktet. Regelen sier at et krav er dividendeberettiget dersom kravets "vesentligste grunn" finner sted før åpningen av bobehandlingen.⁹⁵ Dette er også fulgt opp av den svenske Högsta domstolen i NJA 1981 s. 801 som konkluderer slik:

"Men provisionsfordringen är i sådan väsentlig mån grundad på vad om förekommit före konkursbeslutet att enbart den omständigheten att konkursförvaltaren utnyttjade mäklarbolagets tidigare anvisning på köpare inte kan ge fordringen karaktär av massafordran."

Regelen har imidlertid blitt utsatt for kritikk i den forstand at den ikke anses for å gi uttrykk for gjeldende rett da den er for vidtrekkende. Her har Högsta domstolen tatt til orde for at vi ikke står overfor en grunnleggende regel, men en konstruert regel basert på de ulike slutninger som kan treffes rundt spørsmålet om når et krav anses oppstått:

"Att fordringen inte sällan sägs ha uppkommit när den "väsentliga grunden" för den förelåg kan inte uppfattas som en tillämpning av en styrande rättsprincip, utan det torde närmast vara att förstå som

⁹³ Kjennelsens s. 2074.

⁹⁴ *Sæbø* s. 129ff.

⁹⁵ Jenny Söderlund, *Konkursrätten: om konkursboet ses som en association i tvångslikvidation med borgenärerna som medlemmar*, Uppsala 2009 s. 371, Wallin s. 21 og Prop. 1986/87: 90 s. 123 if.

et sätt att legitimera eller bekräfta en slutsats som vilar på de överväganden som det särskilda fallet föranleder."⁹⁶

Videre har regelen blitt kritisert for å være uhåndterlig i den forstand at den er uklar.⁹⁷

Ser vi tilbake på rettstilstanden i Norge, kan det sies at vi står overfor samme problematikk. Under punkt 4.2 så vi at de enkelte kravets stiftelsestidspunkt har det fellestrekk at de kan sies å anses oppstått på det tidspunkt hovedårsaken for kravet inntreffer. Dette kan sammenlignes med den svenske formuleringen "vesentligste grunn". Problemstillingen blir da hvorvidt vi i Norge heller ikke bør ha en generell regel.

Som vi så under punkt 4.1, vil det antakeligvis ikke være heldig å oppstille en absolutt generell regel for når kravet skal anses stiftet, idet man risikerer å tape av syne de enkelte spesielle hensyn som kan gjøre seg gjeldende for de ulike kravene. Likevel er det ikke heldig å ha en så uklar rettssituasjon som man har for dekl. § 6-1 sin del. Etter mitt skjønn vil imidlertid uttalelsen fra kjæremålsutvalget her gå for langt i å regulere rettstilstanden.

Et alternativ kan da være å oppstille en generell retningslinje som kan benyttes til veiledning i vurderinger om når et krav skal anses oppstått. En slik retningslinje vil kunne muliggjøre unntak dersom det viser seg at sterke hensyn trekker i retning av en annen løsning og vil dermed bøte på de ulempene som kan oppstå ved at man stiller opp en generell regel, jf. punkt 4.1. Videre vil retningslinjen naturlig nok gjøre rettsanvendelsen noe enklere idet man blir ledet i riktig retning.

Det mest fordelaktige tiltaket for å innarbeide en slik retningslinje ville vært å tilføye et nytt annet ledd til dekl. § 6-1. Ordlyden her kunne vært noe slikt som:

"Ved avgjørelsen av når kravet er oppstått, skal det særlig legges vekt på om hovedårsaken for kravet fant sted før åpningen av bobehandlingen."

Riktignok står denne retningslinjen overfor samme utfordring som den svenske regelen, idet den er nokså generell. Den gir likevel en viss veiledning i tillegg til at den åpner for at det kan gjøres unntak.

⁹⁶ NJA 2009 s. 291.

⁹⁷ *Söderlund* s. 370 som presenterer regelen og tilføyer "vad nu det skall innebära".

Registre

Litteratur

Andenæs (2009): Andenæs, Mads Henry, *Konkurs*, 3. utgave (Oslo 2009)

Andenæs (1993): Andenæs, Mads Henry, *Konkurs* (Oslo 1993)

Brækhus: Brækhus, Sjur, *Materiell konkurs- og eksekusjonsrett (i utdrag)*, 4. utgave 3. forkortede opplag (Oslo 1975)

Børresen: Børresen, Pål B., *Konkurs: enkeltforfølgning, gjeldsforhandlinger og konkurs*, 4. utgave (Oslo 2001)

Falkanger & Falkanger: Falkanger, Thor og Falkanger, Aage Thor, *Tingsrett*, 6. Utgave (Oslo 2007)

Giertsen: Giertsen, Johan, *Avtaler* (Bergen 2006)

Hagerup: Hagerup, Francis, *Konkurs og akkordforhandling*, 4. utgave ved P.I. Paulsen (Oslo 1932)

Hagstrøm: Hagstrøm, Viggo, *Obligasjonsrett* (Oslo 2003)

Marthinussen: Marthinussen, Hans Fredrik, "Forholdet mellom foreldelsesloven § 3 nr. 1 og 2 i lys av de senere års praksis fra Høyesterett", *Jussens venner*, 2007 s. 1-19

Munch: Munch, Mogens, *Konkursloven med kommentarer*, 6. utgave (København 1991)

Nygaard, Skade og ansvar: Nygaard, Nils, *Skade og ansvar*, 6. utgåve (Bergen 2007)

Nygaard, Rettsgrunnlag og standpunkt: Nygaard, Nils, *Rettsgrunnlag og standpunkt*, 2. utgåve (Bergen 2004)

Sandvik: Sandvik, Tore, *Lærebok i materiell konkursrett (utdrag)* (Bergen 1985)

Schweigaard: Schweigaard, Anton Martin, *Om concurs og om skifte og arvebehandling: nittende og tyvende afsnit af Den norske proces* (Christiania 1871)

Skoghøy (2002): Skoghøy, Jens Edvin A., "Bruk av rettsavgjørelser ved lovtolking og annen rettsanvendelse" i *Nybrott og odling: Festskrift til Nils Nygaard på 70-årsdagen*, Gudrun Holgersen, Kai Krüger og Kåre Lilleholt (red.) (Bergen 2002) s. 323-344

Skoghøy (1994): Skoghøy, Jens Edvin A., "Rett politikk og moral", *Tidsskrift for Rettsvitenskap*, 1994 s. 837-881

Solheim: Solheim, Stian, *Konkurs på bakgrunn av omtvistede krav*, Masteroppgave Universitetet i Tromsø (våren 2009)

Smith: Smith, Carsten, *Kausjonsrett*, 3. utgave ved Marianne Olsson og Terese Smith (Oslo 1997)

Sæbø: Sæbø, Rune, *Motregning* (Bergen 2003)

Söderlund: Söderlund, Jenny, *Konkursrätten: om konkursboet ses som en association i tvångslikvidation med borgenärerna som medlemmar* (Uppsala 2009)

Tjaum (1990): Tjaum, Arne, "Valutaterminkontrakten. En rettslig analyse, særlig av kontraktens stilling i konkurs.", *Det nye pengesamfunnet, Rapport nr. 9* (Oslo 1990)

Tjaum (1991): Tjaum, Arne "Valuta- og renteswaper", *Det nye pengesamfunnet, Rapport nr. 19* (Oslo 1991)

Tjaum (1996): Tjaum, Arne, *Valuta- og renteswaper* (Oslo 1996)

Von Eyben & Møgelvang-Hansen: Von Eyben, Bo og Møgelvang-Hansen, Peter, *Kreditorforfølgning: materiel foged- og konkursret*, 6. utgave (København 2010)

Wallin: Wallin, Gösta, *Materiell konkursrätt*, andra upplagan (Lidingö 1987)

Zimmer: Zimmer, Frederik, *Lærebok i skatterett*, 6. utgave (Oslo 2009)

Lover

Norge

Lov om avslutning av avtaler, om fuldmagt og om ugyldige viljeserklæringer 31. mai 1918 nr. 4

Lov 7. november 1933 – Konvensjon mellom Norge, Danmark, Finland, Island og Sverige om konkurs

Lov om gjeldsbrev 17. februar 1939 nr. 1

Lov om godtroerverv av løsøre 2. juni 1978 nr. 37

Lov om foreldelse av fordringer 18. mai 1979 nr. 18

Lov om rettergangsmåten i straffesaker 22. mai 1981 nr. 25

Lov om gjeldsforhandling og konkurs 8. juni 1984 nr. 58

Lov om fordringshavernes dekningsrett 8. juni 1984 nr. 59

Lov om kjøp 13. mai 1988 nr. 27

Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett 21. mai 1999 nr. 30

Lov om forbrukerkjøp 21. juni 2002 nr. 34

Lov om mekling og rettergang i sivile tvister 17. juni 2005 nr. 90

Sverige

Konkurslag (1987:672)

Danmark

Bekendtgørelse af konkursloven nr. 1259 af 23. oktober 2007

Forarbeider

Norge

NOU 1972: 20, Gjeldsforhandling og konkurs – Konkurslovutvalgets innstilling

Ot.prp. nr. 38 (1977–1978), Om lov om forelding av fordringer

Sverige

Regeringens proposition 1986/87: 90 – Om ny konkurslag

Rettspraksis

Norge

Rt. 1949 s. 743 A

Rt. 1992 s. 504 A

Rt. 1994 s. 775 A

Rt. 1999 s. 2073 U

HR-2003-472-1 U (upublisert)

Rt. 2004 s. 523 A

Rt. 2005 s. 999 U

Rt. 2007 s. 1236 A

Sverige

NJA 1981 s. 801

NJA 2009 s. 291

Danmark

U. 2000 194H

Internett

<http://www.norden.org/sv/nordiska-ministerraadet/ministerraad/ministerraadet-foer-lagsamarbete-mr-lag/om-nordisk-ministerraad-for-lovsamarbeid> (sitert april 2011)